Zaborsky, Jonas
Dwa dni w Chujawe

Dwa dni w Chujawe.

Nowoweká powest.

Napísal

Jonáš Záborský.

Turč. Sw. Martin.

Tlačou a nákladom kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku.

1873.

Deň sskaredý.

1.

Nech nedrží niže swojej hodnosti čítateľ, nawyklý na samých firsstow, grófow, barónow, markízow, bankárow, a ích wywosstené paláce, potom na skwosné mestá, s ích wysočiznými domami, wydlaženými a plynom oswietenými ulicami, hlučnými námestiami; nech nedrží niže swojej hodnosti, wstúpiť raz na jeden deň w mysslienkach i do biednej Chujawy, w akej snad i sám telesne prebýwať ráči.

Rok, do ktorého powesť prítomná padá, bol 1865, keď už Bach so swojím cudzozemským úradníctwom a so swojou rownopráwnosťou wssetkých s wýlučným panowaním Nemcow wygazdowal, a uhorskí Slowáci mali swoje domorodé, samowolené wrchnosti, samých plnokrewných zo slowenských rodičow narodených Maďarow.

Čestní chujawskí sedliaci stoja s richtárom na hradskej ceste, od nejž trochu w bok čussí medzi zelenými stromami Chujawa, s wyčniewajúcim Kobzajowým a menssím židowským

kasstieľom. Wssetci majú na hlawách ssiráky, na bedrách weličizné remenné opasky, na nohách wysoké až po kolená čižmy, na drieku krátke kossieľky s rozpustenýma rukáwma, nohawice zo drelichu na remeň, na prsách červeným wyssíwané lajblíky. Len wysoký chudorľawý Lipnický je bosý a bez lajblíka. Hlawa sa mu trasie, ako čoby wždy dačo zchwaľowal alebo zapieral. Trasú sa mu i nohy a ruky, keď ich podwihne. Na príčine je planý krčmár, že mu dnes pálenky na úwer nedal. Bo u Lipnického tremula len wtedy prestane, keď halbičku buchne do seba. Najbližssí jemu w lumpáckom wypatraní je Humenský. Čižmy ani jeho neomínajú a pártica z wetchého klobúka wisí mu po kusoch na plecá. A predca tento zpustlý muž chodil za sstyri roky do sskôl latinských. Je newrlý, bo i jeho pripravila neprajnosť židowská o obyčajné raňajky. Za ním nasleduje územčistý, ale ssirokoplecý muž. Má pres plecá prehodený kožuch nowý, ale nohawice samá záplata, a jedna z týchto sa opála odpáraná práwe na samom zadku. To je najdrzejssí w celej obci korheľ, nestydatý Kožuch. Blčí mu i teraz lieh z tučnej červenej twári. Zajac, tiež územčistý chlapík, s opičou twárou, býwalý husár, teraz dedinský ssassek a ossemeta, tiež milowník krčiem, wyznačowal sa swojimi krpcami. Trčala mu z nich na piaď slama. Ostatní môžu byť ako sú oblečeni. Weď už sedemnásť rokow tomu, čo pan-

ſſtina preſtala. Najparádnejſſí wſſak zo wſſetkých je richtár Hučko. Na ňom wſſetko nowé a čiſté. Má ſice len pol úreka, ale pálenky nepije. Pre túto riedku wlaſtnoſť octla ſa w jeho ruke i palica richtárſka, hoc je eſſte muž mladý.

Čakajú na príchod ſlúžneho a ceſtowného pána, majúc odowzdať ſtolici nawozené kopky ſſtrku. —

Wrawa medzi nimi je hlučná. Najmenej zo wſſetkých howorí richtár, najwiac Kožuch. Korheľ tento rád majſtrowal každého, drkotal wždy čo mu ſlyna priniesla na jazyk, bol dosť drzý poſtawiť ſa i wrchnoſti. Bol by mohol platiť za ochrancu prawdy, platil wſſak len za prwého w obci bezočiwca a podliaka, ktorý už kúty wſſetkých žalárow powytieral, s každým ſa wadil, hrdlowal, i wlaſtnú matku za wlaſy powláčil, pri tom i kradnul. Mlel úſtami a činil oſſkerdy, rehotal ſa, prekáral každého i podnapilý Zajac ſo ſlamennýma oſtrohama.

Jazyky týchto oſſemetníkow rozwiazaly ſa zwláſſte wtedy, keď zočili ſedliaci dwa prichádzajúce wozíky. Napred hádali, ide-li ſlúžny ſám? Nie, rozhodnul Kožuch. Slúžny ſedí na wozíku a obliada ſa okolo s podoprenýma bokama tak, ako čoby ſa opytowal: Kde eſſte druhý ſwet pre mňa? Tohoto mi málo. Nadul ſa pri tom a ukázal weliké fúzy. To nenie jeho poſtawa, priſwedčil Zajac ſkrčiac ſa w poly.

Nepowedám? wykríknul za tým brzo. To pán s welikým nosom. Tak nazýwali pomocníka slúžneho, pre jeho neobyčajne weliký nos, do ktorého pchal ustawične čierny tabák, i začali ho otrepowať.

To taký, ukázal Kožuch somárske ussi. Bol taký žiak, že pre neho roky sskolské boly samé prázdniny. Utekal domow, ako plané prasa z poľa. Otec mu wždy sľubowal, že ho dá za swiňského pastiera. A teraz hľa! Pri wssetkých prewratoch, či Nemci panujú, či Maďari, on w úradu.

Páni majú s paňským žobrákom poľutowanie, odpľul s kyselou twárou Humenský. Prissiel na mizinu pre parádnicu ženu. Kapituľa pustila majetok jeho na bubon. Aby nezahynul hladom, pchajú ho páni pri každej premene do úradu.

Terajssí jeho úrad nenie stoličný, protirečil Pelechawý, muž chudobne odetý, ale prwý boháč w obci, bo i najwätssí skrbec. Slúžny si ho len sám wzal za pomocníka. Platí mu zo swojeho messca, aby chodil za neho po ochodzy, ako kočujúca sprawodliwosť, keď on dozerá swojím panssitiarom alebo poľuje. Čo mu chybí, daháňa mu z nassého.

A trubač tomu rozumie, ozwal sa Bučak, jediný medzi sedliakmi, ktorý nosil bajúzy, lebo býwal wojakom, ináče twár sprostá, mrawy samá neokresaná hrubosť. Kam prijde, wssade

zdiera neſtydate, ako čoby mu teraz ſedliaci mali nahradiť, čo premárnil. Bojím ſa, že ani ku nám darmo neide, ten bankrot.

Zajac wyſmiewal ſa z jeho wozíka a pohoniča, Maďara w kučme a bunde. Hotowý ſtrachopud do konopí, rehotal ſa, ja jeho Boha.

A tie ſſkapky, ſmial ſa Kožuch, prawé maďarſké tátoſſe. Priſahám Bohu horſſie od mojich.

Doſtalo ſa i ſedewſſiemu na druhom wozíku ceſtownému pánowi, ktorého, pre jeho plachý pohľad, len ſtydliwou Zuzankou nazýwali. Má celé tri ſliwy, rehotal ſa Zajac, a polpiatej brázdy zdedil po otcowi.

Ale je majſter wo ſwojom remeſle, ſmial ſa Kožuch, a wynalezol i dačo nowého. Nemci wynaſſli ſpôſob ſtlák ceſty železom, on ſlamou.

Už ozaj, uſſkrnul ſa zaſmuſſilý Bučak. Sotwá zaujal úrad nowý ceſtowný pán, už mu ſſlo z každej obci po jednom woze ſlamy. Že ſa to nehanbí takej žobračky!

Ceſty teraz už len wtedy budú dobré, wtipkowal Zajac, keď ſa wyſtelú ſlamou.

A keď ſkutočne bude tak! pokýwal hlawou richtár Hučko. Mohli ſme i my odwiezť tých dakoľko otiep, ako iné obce. Uwidíte, že to zaplatíme.

Tak poſudzowali ſedliaci blížiacich ſa na wozíkoch pánow. Pri tom wſſetkom ſmekli klobúky s pokorou, keď eſſte boli wzdialeni na dohodenie kameňa, i wyſoký, kydawý pán s weli-

kým nosom, i nízky, chudičký cestowný pán s malíčkou zahanbenou twáričkou.

Prissedsse ku sedliakom bez pozdrawenia, jali sa hneď ohliadať kopky sstrku. Len Maďar w kožennej bunde a hajdúch w čerwených nohowiciach zostali na wozíku.

Maďar keď zbadal, že ho sedliaci zwedawe a s utajeným smiechom ohliadajú, wyplazil na nich jazyk: Nikdy ste takého čuda, eb adta Tótja, newideli?

Zajac sa zarehotal hlasite: Nem hneválni, pán Maďar, nem hneválni, bo hriech.

Wysoký pán s welikým nosom kráčal nemo shrbený od kopky ku kopke. Len do nosiska pchal pod chwíľou čierny tabák, a potom ho wydúwal do zasspinenej ohawne plátenej ssatky. Pre toto ustawičné zapchávanie fafáka howoril kydawý muž, ako kto má nátchu. Cestowný hanil kopky. Hneď neuderily mieru, hneď sstrk bol planý.

Z prwu to bolo len hľadané hanenie, potom ale prissli ku kopkám, ktoré skutočne sotwá polowicu miery uderily. Aha, už ich mám! zaplesala dussa wo stydliwej Zuzance.

Najdúc skutočnú príčinu, žiadal wyslowenie pokuty; a pán s welikým nosom nie leniwý, určil ju wo tridsiatich zlatých.

Dobre, pán welkomožný, ozwe sa richtár Hučko, ale to netýče sa nás sedliakow, bo chybné kopky sú panské, tieto pána weľkomožného Kobzaja a tieto pána weľkomožného Schelm-a.

To trochu zmiatlo i stydliwú Zuzanku i pána s welkým nosom. Postúpili na stranu a showárali sa tichúnko. Pán s welikým nosom radil dať pokoj, bo práwe mal byť Kobzajowým hostkom: cestowný ale stál na pokutowaní obce. Ku zaochoteniu kočujúcej sprawodliwosti dodal, aby pokutu wybral pre sebä. To sa neminulo s účinkom. Pán s welikým nosom oswedčil, že csakugyan sstróf zaplatí izé gmina pode sstrnástimi dňami, a dodal s dôrazom, že musí byť oddaný jemu do ruky.

Užasnutí sedliaci ssepcú, sstuchajú do richtára. Tento sa teda táže: Mám teda pokutu wybrať od pánow?

Ja ti nepowedám, okríknul ho pán s welikým nosom, od koho máš wybrať. Powedám len, že sstróf zaplatí gmina. A s tým dosť. Wiac ani slowa.

Dobre, pán welkomožný, pokoril sa obyčajom swojím ulíhawý richtár. Sedliaci ale kýwali hlawami a odpľúwali. Kožuch sa ozwal hlasite: Ja prisahám Bohu za pánow neplatím.

Súdcowia sa stawäli, akoby nič neboli slyssali, sadli na wozíky a rozissli sa. Stydliwá Zuzanka ssla hradskou cestou dalej, pán s welikým nosom obrátil sa ku Chujawe, a prikázal sedliakom nasledowať ho.

Títo teda ssli za wozíkom, klajúc tejto kočujúcej sprawodliwosti a wssetkým pánom wôbec.

Ja ſom hneď powedal, že bude zle, reknul Kožuch, náhle tú uhorſkú záſtawu zo ſtoličného domu wyweſili.

A náhle uwiedli zaſe tú maďarčinu, dodal Bučak. Panſká reč, panſká ſprawodliwoſť.

Jali ſa potom wychwaľowať wyhnaných r. 1860 poſtupne Nemcow. Richtár ale ich ohriaknul: Dajte pokoj! Doſť ſme ſa nareptali na ních, a ſmiali ſme ſa, keď ſpiewali páni: „Huncút Nemec." Nám by ani Boh newyhowel.

Ty wždy s pánmi, ſeknul ho Kožuch, nás nebrániš, úſt za nás neotworíš, ku wſſetkému kýwaš hlawou, ako káčer. Odpľul a ſedliaci mu priſwedčowali, najmä Humenſký, ktorý Hučkowo richtárenie powažowal za ſwoju najwätſſiu kriwdu. Akoby i nic? On, píſemník a latinák je w obci nič, a taký krížikár, taký chlapčiſko richtár.

Tento bodnul hnewne paličkou do zeme: Powinnoſť moju znám a plním, kde môžem. Celom do ſteny bije blázon. Widíte, že páni držia ſpolu, ako reťaz. Bohati wypuſtili na nás rotu hladoſſow, a títo nás neľutujú. Myſlia ſi: čokoľwek ím necháme, wezmú židi; teda len ber. Žijeme ako howädá, nuž zachádzajú s nami ako s howädami. Powedal ſom ſám i teraz. Bolo dať tej ſtydliwej Zuzance po páre otiep, taby nás teraz neboli zodreli.

Ja pokutu tú neplatím, twrdil znowu, prisahal a bil sa w prsá Kožuch. To isté činil i hrubý Bučak a skrbný Pelechawý.

Ba weru platíte, mrsstil richtár paličkou. I zbijú ťa i plakať ti nedajú. Slyssali ste to lžiwé oswedčenie tej prepasti nesprawodliwosti. Wždy twrdí len swoje, že sstróf platí gmina. Kto je to tá gmina? Wie on dobre, že ma i pán i žid wystrčí, keď prijdem pýtať od neho pokutu.

2.

S takýmito rečmi prissli ku krčme pri hradskej ceste, odkuď wiedla bočnia cesta do blízkej na dwe strelenia Chujawy.

Predo dwermi stála cudzia obstarná ženština w rúchu dlhom, než wetchom a biednom. Táto sa priblížila s pokorou ku pánu richtárowi, a prosila o dowolenie zahrať wečer komédiu s pumperlíkami. Dobrá ženo, usskrknul sa richtár, máme my tu dosť komedií, každý deň inakssiu; ale už len hrajte, jestli chcete. Ostatní wbehli do krčmy potúžiť sa, a potom sa whrnuli do dwora Kobzajowho. Wstúpili s obnaženými hlawami, s nimi i staričký ewangelický učiteľ, spolu zapisowateľ obce, Koreň.

Panstwo už sedelo na powýssenom, krytom predodweri o sstyroch stlpoch. Pán s welikým nosom, Kobzay a ewang. farár Čulík sedeli pri

okrúhlom jedlowom ſtole na ſiekowých ſtoličkách. Pred nimi ſtál ſúdoček dohánu a ſklenička likéru s kaliſſkami. Úradník Rozumowſký kúril dymku trochu na ſtrane. Okolo neho wſſetečil chlapček a dwe malé diewčatká s lútkami.

Po chwíli ozwe ſa, ſmrknúc tabaku, pán s welikým noſom: Slúchajte nebože! Ja ſom dnes föképen nato priſſiel, mieſto weľkomožného pána főszolgabiróva, abych uſtálil izé előleges költségvetés pre gminu. Rozumiete?

Ba weru nerozumieme, ozwal ſa richtár.

Pán s welikým noſom puknul ſi prſtom na malowanú tabačnicu: Nerozumieme, nerozumieme! Tak je to, keď ſa len tú ſproſtú ſlowenčinu učíte wo ſſkole.

Pekná pochwala pre učiteľa! doplnil haruſſenie Kobzay, keď potom „ſproſtáci" ani ſláwnych megyei tisztov nerozumejú.

Slyſſíte? ſſepnul učiteľ Koreň ſedliakom. Prečo ſa neučíte reč pánow?

Na powýſſenom prededweri mrſſtil farár Čulík hnewne rukou, potom ſſepnul Kobzaymu: Muſel by napred ſám učiteľ maďarſky wedeť.

A Kobzay na to: Ukážeme mu ceſtu z Chujawy.

Pán s welikým noſom takto ráčil wyſwetliť wec ſproſtákom: Költségvetés, to je izé, nech powedia, pán farár, čo.

Rozrucka kelčíkow, ozwal ſa Čulík hrdo.

Tak jest, priswedčil pán s welikým nosom, rozrucka kelčíkow. Wysoký helytartótanács ráčil elrendelovat, aby sa kelčíky gminy na koľko len možno znížily.

Weru dobre, pán weľkomožný, priswedčowali sedliaci.

To sa teda bude végrehajtovat. Richtár bral do tohoto času dwadsat i tri esteraichské zlaté. Z toho tri dolu.

Dobre, dobre, zchwaľowali to sedliaci.

Nótárius má dwanást esteraichských zlatých. I tu dwa dolu.

I to odobrili sedliaci s radostou.

Zgazdowali sme päť esteraichských zlatých, pokračowal pán s welikým nosom. Dodáte ku tomu osem, ta budeme jártatovat „Krajana" a „Gazdasági lapok."

Tu už sedliaci owesili nosy a mrmlali. Učiteľ Koreň sa ohliadnul po nich a reknul: Maďarské nowiny tu nikto čítat nebude, bo nemôže.

Wassa chyba! osupil sa na neho pán s welikým nosom.

Kobzay ho wyctil za to slowo „maďarské." To wraj len panslávi nazwali Maďarow Maďarmi.

Farár Čulík dubal si prstom do čela: Nerobte mi aspoň hanbu, wy trupe!

Pri tom wssetkom nawrhnul esste osmeľowaný sedliakmi učiteľ, zwážiť radssej „Obzor," keď už obec má držať nowiny.

To esste, to! ohriaknul ho Čulík. „Obzor" sú nowiny panslawistické.

Na to sa už zhniezdil i hľadiaci chmúrawe pred sebä úradník Rozumowský: To som esste newedel, že jesto i panslawistické pluhy a brány.

Ale to weru len pri tom zostalo, že „Obzor" sú nowiny panslawistické a že sa musí napomáhať spisba maďarská. Do zápisnice posslo, že sa majú zwážiť, na wsseobecnú žiadosť konsstitucionálnych občanow, „Gazdasági lapok." Len „Krajan" buchnul. Bo w akomkoľwek duchu sa píssu nowiny tie, reknul farár Čulík, sú predca len slowenské. A to bolo i panstwu po chuti, i sedliakom.

Prissiel potom rad na nespodiewané wýdawky. Pán s weľkým nosom nawrhnul päť zlatých. Ale richtár zhýknul: Čo to? Psu mucha. Mne tu kedykoľwek prijde na krk, či dáky pán z berničného úradu, či stoličný lekár, či pandúr, či hajdúch: richtáru, dáwaj! Koľko to do roka toho po sstyri, po päť zlatých! Weď nás teraz od razu pán weľkomožný na tridsať zlatých pokutowali. Mám-li platiť zo swojeho?

To sa trochu nemile dotklo pána s welikým nosom. Preto riessil wec na skoro: Rozwrhni čo prijde na osminy. Tu len o to ide, aby wysoký izé helytartótanács myslel, že tu

gmina málo má kelčikow; a my si tu doma urobíme, ako prijde, len do písma to prísk nesmie.

No rozumieme, zamrmlal Kožuch. Swet treba klamak.

Čo ty tam bresseš? ukázal pán s welikým nosom pri tom na neho.

To powedám, zohnul Kožuch, že pláca richtárowa a notáriussowa mohla by sa esste na poly znížik.

Tys', ako widím, weliký szájas, pohrozil mu pán s welikým nosom. Ako ti meno?

Jano Kožuch.

Nehowor tak, oprawil ho propagandista, ale powedz pekne: Kozsuch János. My tu teraz wssetci Uhri.

Po ustálení celého rozwrhu dodal: Mne za túto prácu prisúdil pán welkomožný főszolgabiró päk izé esteraichských zlatých, a tie my gmina hned zaplatik musí.

Richtár wyreknul swoje obyčajné: dobre. Ale sedliaci krútili hlawami, ssepkali, mrmlali.

Hrubý Bučak zadudral so sskaredým popatrením: Čert nech wezme takú sprawodliwosk i s takými hladossmi!

Kožuch ssepnul: To dobre. Cisár platí z nasseho slúžnemu za úrad ročných 1200 zlatých; my zase budeme platik pomocníkowi jeho za každý wýkon zwlásste. Wed len swoju plní powinnosk.

Ó časy! Ó sprawodliwosť! wzdychali sedliaci, pokud sa pán s welikým nosom showáral s Kobzayom madarsky.

3.

Znateľ bol by sa diwil madarčine tohoto čudáka, ktorý s tolikým úsilím howoril slowensky. Nielen wýmluwy madarskej nemal, než i zastáwal často, a pomáhal si tu latinčinou, tam nemčinou, najwiac ale slowenčinou, miessajúc babylonsky wssetky tieto reči. Keď howoril zpotworenec slowensky, zdalo sa, že je číry Madar: a keď mluwil madarsky, kričal z neho Slowák. Rozdiel len ten bol, že madarskú reč humpľowal z nedostatočnosti, slowenskú i zúmyselne, aby si dodal mrziak wážnosti. Ale slyssme, o čom sa pansťwo showára.

Pán s welikým nosom oslowil pána Kobzaja s najhlbssou pokorou, s welikým odpytowaním, čo ráči obetowať zo swojej panskej lásky pre nawsstíwených neúrodou dolňozemských Madarow, a na stoličný sspitál, ktorý pán župansky námestník welkomyselne zakladá? Nič, odseknul Kobzay bez okolkow. Madarom bych dal, ale nemôžem, bo i sám chatrné som mal toho roku úrody. Na stoličný chudobinec nedám ničoho, bo ani ja, ani moje deti nepôjdeme do neho. Kto chce zriadiť dobročinné záwody, nech ich i zaopatrí, a nebude dobrodincom z cudzieho messca.

To weru laciné záſluhy, primaſtil farár Čulík, nawrhowať podniky a potom na ne zobrať. Ja roztrúbený w nowinách a zwečnelý w zápiſniciach zakladateľ, a ty, obecenſtwo, dáwaj! To je terajšia dobročinnoſť.

Po tak jízliwom poznamenaní pán s welikým noſom ani neoſlowil farára, čo dá Maďarom alebo domácim chudobným, a na pána Kobzaja nenaliehal, než dal mu za prawdu, a odpytowal pekne, že ſa oſmelil nepokojiť, wyhowárajúc ſa naloženou úradne powinnoſťou.

Celkom ináče howoril o tom ſo ſedliakmi. Týchto ſa netázal, či a čo dajú „Uhrom?“ než predſtawil ím wec ako ſtoličný rozkaz a naložil ſoſypať oſem meríc žita. Sedliakom nič neſpomohlo odwoláwanie ſa na neúrodný rok, ani mrmranie, že ím Maďari jednoho zrna nedali, keď oni mreli hladom. Farár Čulík držal ím peknú kázeň o kreſťanſkej láſke, a pán s welikým noſom zapíſal, že Chujawa obetuje s najwätšou ochotnoſťou oſem meríc žita. Takéto od chudobiny wynutené milodary šly potom na dolňú zem pod menom dobrowoľných obetí. Bo u nás wšetko je lož a lžiwá hra. Najwätšie opice Maďarow nedali ím ničoho. Láſka ich len po meſſe.

Tak bolo i ſo ſtoličným chudobincom. Sedliaci ſa zpúdzali nohama rukama proti plateniu, ale pán s welikým noſom donutil richtára i boženíkow podpíſať hotowý už úpis na

ročnie ſſtyri merice. Darmo potom chodili ſo žalobou. Hja, pomoci niet! odwetili ím wſſade. Podpiſali ſte ſa, tu hľa waſſe krížiky. Ani počet dotierawých tulákow to neumenſſilo. Ako pred tým, tak i za tým hemžily ſa bezočiwou korhelſkou háwedou dediny.

4.

Pri podpiſowaní úpiſu podal pán s welikým noſom učiteľowi Koreňowi píſmo o wyhratej prawote proti židowi Schelm-owi, ktorý bol náſilne zaujal jeho lúčku. Farár Čulík učinil ſwoju powinnoſť, zaujal ſa za učiteľa, žiadal ſúdne nazpätuwedenie do užitku a náhradu ſſkody. To ſa i ſtalo, ale ſrownajme okolnoſti prawoty učiteľowej s takou iſtou prawotou toho iſteho obrezaného pána.

Chalupník jeho chodil za dlhſſí čas s wozom pres dwor ſúſedniho ſedliaka Bučaka. Raz tento ſa pohnewal a nepuſtil wiac panſkého chalupníka pres ſwoj dwor. Schelm žiadal nazpätuwedenie, i wyhral, na wzdor mappe. Sedliak muſel otworiť dwor ſwoj na wečné čaſy panſkému chalupníkowi a zaplatiť pädeſiat zlatých prawotných útrat. To wſſetko ſa zkončilo za ſedem dní. — Teraz widzme, ktorak pokračowal ten iſtý ſúdca, w tej iſtej obci, w takej iſtej prawote učiteľowej. Ťahala ſa za dwa roky. Farár muſel žalowať na ſlúžneho a župana, že

nečiní swoju powinnosť. Udané w pätnástich zlatých prawotné nákladky znížil na štyri, škodu zhodil z dewädesiatich na šesť.

Preto nie diw, že farár zmenil barwu, keď mu učiteľ podal súdny wýrok. Eh, to je predca hanba, howoril stranou úradníkowi Rozumowskému, čo títo ľudia robia, ako sa šklábia prawde! Ja som Maďar, wlastenec, ale na tento spôsob powiem i ja so sedliakmi: Škoda Bacha a jeho Nemcow. Nemci boli samí Aristidowia proti týmto baššom nestydatým. Uwádzajú nazpät časy dáwne. Osobujú si práwo rozdáwať sprawodliwosť, ako milostiny, komu chcú. Takto horlil, i maďarón aký bol, Čulík. Nič na toľko neodcudzí človeka wlasti, ako keď niet w nej sprawodliwosti.

Učiteľ wšak poďakowal sa pokorne za lásku, a žiadal, keby mu pan weľkomožný ešte w jednej weci ráčil pomôcť. Žiažowal si, že učiteľský plat nemôže wydreť od newďačných farníkow.

Ani ste ho nezaslúžili, ohriaknul ho pán s welikým nosom, bo neučíte maďarsky.

Len by on učil slowensky, wložil sa w to farár. Škola je prázdna. Zo šesťdesiatich powinných detí chodí päť, i to sotwa za jeden mesiac w roku.

Tým horšie, chopil sa toho pán s welikým nosom, že neučí niak. Keď neučí, niet mu za čo platiť.

Weru, prosíme ponížene ako pána welkomožného, ozwal sa hrubý Bučak, my takého máme rechtora. Len po pijatikách chodí.

Wywinula sa z toho hlučná zwada. Sedliaci, ač samí jeho kmotrowia, osupili sa ako osi na učiteľa, že neučí: učiteľ ím sypal do očú, že sú planíci, že žalujú lžiwe, ako židi na Krista Pána.

Farár sa zaujal za učiteľa. Mrzkí ste ľudia, harussil i on farníkow. Má-li učiteľ behať s prowázkom po dedine za wassími deťmi? Neposielate ich do sskoly, a predca sa žalujete, že ich učiteľ neučí. I ktorí posielate, nechcete potom ani ten žobrácky groš od ních zaplatiť.

Čo im z tej sskoly? ozwal sa Humenský. Ja som sa dewäť rokow mučil po sskolách, a čo je zo mňa? Tu pozrite na mňa. Na tom sa zasmiali chutne i páni i sedliaci.

Husár Zajac oswedčil, žeby dal wďačne ostatní halier od swojho koperdana, keby sa mu nemecky a maďarsky naučil, ale za sprostú slowenčinu že nedá ničoho.

S takýmito rečmi wytasuje sa wssade náš na mysli i srdci krajne pokazený ľud. Sám podáwa zbroj oproti sebe protiwníkom swojeho žiwota.

Pán s welikým nosom pochwálil Zajaca za jeho oswedčenie, ale Čulík hodil newrle rukou: Ty galgane, ty! Nech zajtrá sa započne

wýučba maďarská, ani deti do školy nepošlete, ani učiteľowi ničoho nedáte.

Strany tohoto učinil naposledok, po mnohých zchytralých rečach, pán s welikým nosom swoju powinnosť. Nakázal sedliakom, aby zaplatili bez meškania, čím sú powinní a podlžní.

Práwe pak wtedy, keď ím to nakazowal pres zuby a nechutne zasa, čo ím už stokrát bolo márne nakazowáno, predstawí sa krčmár žid, so šeľmowským úsmewom. A tu sa zasa makawe objawil weliký rozdiel medzi práwom židowým a práwom učiteľowým.

Pán s welikým nosom neizékowal teraz do sweta, netázal sa čo ako, než uhodil hneď na prawú cestu. Oswedčil, že zajtrá prijdú pandúri, a zostanú tam, pokuďkoľwek židowe dlžoby do bapky wybrané nebudú. To už bola inakšia reč i inakší učinila dojem. Pri dlžobe učiteľowej sedliaci sa len smiali, ale teraz zbľadli, a žid blísknul na ních s odchodom wíťazne. Pred krčmou potom podali si s pánom weľkomožným ruky, a ľudia wšeličo howorili o tom, keď tento hneď za tým wstrčil päsť do wrecka.

5.

Po odbytej záležitosti židowskej predniesol pán s welikým nosom, že ho mohlo potkať na derawom moste nešťastie. Kone Maďarowe len toľko že neprepadli a nohy nepolámali. Most

musí byť, naložil sedliakom prísne, pod sstrnástimi dňami zrobený.

A ktože ho má zrobiť? ozwal sa Kožuch.

Nuž ktožeby? Gmina.

My tu máme na chrbte lesy! mrdnul plecom Bučak.

Už wysse tridsať rokow sa prawotíme o lesy, dodal Humenský, a esste sme wždy tam, kde sme boli na počiatku, ani to nenie rozhodnuto, či sme boli w užitku drewobrania, či nie. Wždy sa najde zámienka odložiť pokonanie na dwa, tri roky. Raz bolo uwedeno w platnosť, že tu pán weľkomožný zlomili nohu a že bez nich nič sa konať nemôže. Jďte domow, o tri roky prijdete zas, aby sme nič newykonali.

Ei už ozaj! priswedčowali sedliaci, druhí sa smiali, pán s welikým nosom puknul prstom na tabačnicu: To neprináleží sem, teraz sme nezasadli súdiť o lesoch.

Bučak sa zasa ozwal: Nech dá panstwo drewo, my ho priwezieme a most zrobíme.

Akí múdri! zasskaredil sa Kobzay. Lesy panské niesú lesy obecné.

A prečože wssade inde majú sedliaci lesy? tázal sa otrhaný Lipnický. Len my máme také panstwo.

Zadržujú nám, dodal Kožuch, čo nám dáwno wysslo od cisára.

Nemátožte s tým, kynul im pečliwe wstawssí úradník Rozumowský. To je hlupstwo a uwr-

hnete sa do nesskastia. Cisár wám nikdy nedá, čo wám súd nenasúdi. Majte trpezliwosť.

A panstwo nech má trochu swedomia, zapálil sa Kožuch. Chodí wiac pres most, nežli celá obec. Nech teda dá drewo.

Mosty stawäť a udržowať, reknul srdite pán s welikým nosom, je powinnosť gminy.

Zasa tá prekliata gmina! odpľul Bučak. Wssade, kde treba platiť, len obec; a obec sme my sedliaci.

Kobzay reknul: Keby ste boli wďační, nuž by i panstwo nehľadelo. Ale ste planí ľudia, nikdy w ničom neposlúžite. Činím wás odpowednými za sskodu. Zlomí-li môj statok na moste nohu, zaplatíte ho.

My teda pôjdeme kupowať drewo, rozhadzowal sa Kožuch, a budeme stawäť mosty pre panstwo, ktoré i nasse lesy drží!

Mlč! postrčil ho richtár. A čo by tak žiadali, pán weľkomožný, od nás za drewo k mostu potrebné?

Po jednom statkowom dni z domu, odwetil Kobzay. A pán s welikým nosom poznamenal, siakajúc si fafák do zasspinenej ssatky, že to weliká láska od weľkomožného panstwa. I farár Čulík bol tej mienky, že to bude pre obe stránky wýhodné. Pán weľkomožný potrebujú robotu, wy drewo. Úradník Rozumowský sa usskrnul trpko, ale mlčal, bo musel.

Sedliaci počali rokowať o tom medzi sebou. Najmnožšší sa chceli podrobiť, ale rátawý Pelechawý reknul: Hm! To by bolo šštiridsať dní, w cene sto i ššestdesiatich zlatých; a drewo by mohlo stáť najwiac dwadsať. To by bola pekná kúpa! Radššej od žida.

Keby to mal každý tak grosse, namítnul trasohlawý Lipnický, ako ty, skrbcu! Wätššina wšsak prijala mienku Pelechawého. Oswedčili, že radššej kúpia drewo od žida.

Hoc od čerta a jeho matere, mrsštil srdite rukou pán s welikým nosom, len izé most nech bude pode šstrnástimi dňami hotowý. Ináče wám pošslem majstra z mesta a budete šstrofaní na dwadsať zlatých.

Ó čo my to wšsetko za tých šstrnásť dní poplatiť máme! wzdychnul úšsklábne Kožuch.

Richtár wyslowil swoje obyčajné: dobre.

6.

Powstala potom medzi sedliakmi wrawa. Šeptali medzi sebou, šstuchali do richtára: Ozwi sa, powedz! Čo má powedať? táže sa putujúca sprawodliwosť.

Nuž to, weti po odkašslaní richtár, že weľkomožné panstwo spása so swojím statkom náš urbársky chotár. Weru tak! priswedčowali sedliaci.

Kožuch reknul! Náš statok nech len kroči na panské územie, hneď desať zlatých pokuty: a pán welkomožný naženú na nasse pastwisko, úhory, strniská, lúky tisíc owiec a wypasú wssetko w jeden deň.

Takí my tu w tejto nassej Chujawe ubiedení ľudia! wzdychali sedliaci.

Pán s welikým nosom smrknul tabaku a pozrel tázawe na Kobzaja. Tento sa zapálil a reknul srdite: I ja som sedliak!

Kde treba užíwať, sedliak, skočil mu do reči Kožuch, ale kde treba platiť, nie sedliak.

Som sedliak! zkríknul s wätssím esste dôrazom Kobzay. Mám sstyri osminy. Ja wám nerozkazujem, koľko statku máte nahnať, ani wy mne nerozkážete. Kto koľko má, toľko ženie.

Keď i my sedliaci poženieme statok na paňskú držebnosť, nástojil dopilý Kožuch, wtedy bude po prawde, my sme spokojní. Nech pasie wssade každý, kde chce, ako býwalo za dáwna, pokuď nebolo terajssej židowskej lakomosti. To bude sprawodliwé, priswedčowali mu sedliaci.

Ale pán s welikým nosom dupnul nohou: Od panského wám coky, wy izé buriči!

To je práwe tak, odpľul Kožuch, ako keď sa žartujeme: Čo twoje, to i moje, tebe do mojeho nič.

Títo ľudia, zateremtettowal Kobzay, sú už wcele nabratí tou kommunistickou mysslienkou, že wssetky weci majú byť wssetkým spoločné.

Kočujúca ſprawodliwoſť poukázala prſtom na Kožucha: Ty, ako widím, tu najwätſſí izé.

Áno, priſwedčil Kobzay. Ten korhel, ten zlorečník, ten práč, ten ſtokrát oſtrihaný otco- a matkobijca, popudzuje wſſetkých. Pyſkuje wždy o hrieſſnych ſedliackych oſminách, ktoré ſamé wſſetky bremená ſnáſſať muſejú.

Wyjma tie, dodal dobre podkurážený Kožuch, ktoré prijdú do rúk panſkých. Pri rozwrhowaní rozmanitých bremien na tie hrieſſne oſminy panſké ſa wždy wynímajú. Od pána nežiadaj ničoho. No nie, richtáru? Powedz; či ti dali dakedy na dačo pán weľkomožný krajciara? A my wždy ſkladáme na tie hrieſſne oſminy. Potom ſa obrátil ku ſedliakom: Powedal ſom, že pánow a židow nedopúſſťať do oſmín.

Múdre ſi radil, máchnul richtár paličkou, len že i twoje prejdú dnes zajtrá ku tomu, kto ich kúpi. Znáš dobre radiť každému, wyjma ſamého ſeba.

Slyſſíš, Kožuchu? Zachowaj ſi to dobre, ozwal ſa i farár, hlaſkajúc lowčieho pſa po hlawe. Nikdy ti eſſte nikto wätſſiu a potrebnejſſiu prawdu nepowedal, ako teraz richtár.

Pán s welikým noſom wyſtrel panowite proti nemu ruku: Tohoto gazembera, richtáru, odoſſleš hneď powiazaného na ſtoličný dom! To powediac, lapil ſa za ſaſák, bo práwe do

neho pukla lopta, ktorú wssetečný chlapec Árpád hodil.

Kožuch mrdnul zpurne plecama: Nech ma wessajú, keď som zaslúžil. Nebudem ja prwý wisek za prawdu.

Žena ale jeho počala wískať a wykladať s náramným plačom: Ach, ja nessťastná žena! Ach, čo sebe počnem teraz zasa sama s deťmi, keď ťa wlečú do tej temnice?

Nič to, ženo, potessil ju Kožuch, dnes aspoň budem trpeť newinne.

Ona ale tým wiac nôtila plačliwým akýmsi spewom: Ach, na čo sa sám hryzieš s pánmi za týchto nemých podliakow? Ach, či widíš, ako mlčia, a nikto z ních úst za teba neotwori? Ach, dobre im bude smiať sa, keď teba powlečú pandúri, ako lotra!

Nárek jej dojal Kožucha. Bez wssetkého rozkazu zwalil sa na holú zem: Nech dokončia, pán weľkomožný, na krátko. No, nech bijú, prosím ponížene, pán hajdúch.

Pri osskliwom tom wýjawu odissiel zardelý Rozumowský. Kto by ho bol bedliwe pozorowal, bol by widel, ktorak pri týchto wýjawoch hneď sa zapýril, hneď zbľadnul. Cítil spolu so sedliakmi nehodnosti s nimi páchané, ale mlčal, bo musel.

Pán s welikým nosom kynul hajdúchowi: Dwanásť, ale dobrých! Uznal i sám, že lepssie bude wypalicowať pyskúňa, nežli robiť krik na

ſtolici. Lebo cítil, že dnes i najlepſſieho baſſu prewýſſil.

Farár Čulík, ktorý mal zub na Kožucha, učinil ſwatú twár a wzal podobu proſiaceho: Pán weľkomožný, proſím ponížene, nech mu pričítajú eſſte aſpoň raz toľko! Sedliaci ſa klmali: Dobrý to predca človek! Widíš, ako proſí za neho?

Kožuch len zuby zaťal, keď ſilné rany zdĺhawe mu dopadowaly na ſtehná. Wſtanúc z prachu reknul: Kriſtus pán trpel wiac.

Pán s welikým noſom napomenul pri tejto príležitoſti ſedliakow ku podlžnej úcte a poſluſſnoſti proti weľkomožnému panſtwu práwe tak, ako čoby eſſte wždy ťahali jarmo poddanſtwa.

Malý ale Árpádik tak ſa zaľúbil do toho palicowého wýjawu, že ho chcel opetowať na ſeſtre. Dokonca chcel Irmáčku ztiahnuť a wypalicowať. Muſela aſpoň lútku dať, aby mladý pán ſwoju chútku palicowania wyplnil.

7.

Tento lieſkowý koniec kočujúcej ſprawodliwoſti dejſtwowal potom rychle jedno za druhým. Pán Kobzay dal ztiahnuť baču, že ſa lapil do gazdy, a daktorých chalupníkow, že ſi nechcú zarobiť u neho pekný groš. Parobci doſtali palice, jedni že ſa prali ako barani a pokrwawili

w krčme, druhí že uwiazali nadutý mechúr s hrachom židowmu bujakowi na mossnu.

Wýjawy takéto boly wtedy, pri ozornej surowosti ľudu, každodenné, a maly miesto wssade, kamkoľwek sa hnul slúžny alebo jeho pomocník. Preto i hajdúch musel byť s nimi wssade.

Obhŕklo esste potom kočujúcu sprawodliwosť množstwo wsseliakých žalobníkow. Jeden mal to na srdci, druhý iné, a každý chcel predniesť swoju sťižnosť. Ale pán s welikým nosom odbyl wssetkých, lebo už bolo po poludní, a nadossla i stydliwá Zuzanka. Tento len ruku stisknul domowému pánowi, potom sedel ako nemý.

Nezamiessal sa ani do panského showoru o budúcom snemownom wyslancowi. Pán s welikým nosom zwestowal, ktorí mieňa w tomto wolebnom okrese wystúpiť, a oznamowal, že úradníctwo župné je za Hegedüš Jánossa.

To sme i my, oswedčili Kobzay a farár, ale sedľač kto wie? Pansláw Fujera poslal wraj do obce mnoho wýtiskow poburujúceho programu.

Či tak? reknul tiahle pán s welikým nosom a pokročil na kraj predodweria. Esste jedno, nebože! Wiete, že nastáwa wywoľanka izé országgyülési követa.

To jest, ablegáta na dietu, wskočil do toho farár, a wyswetlil jednu cudzinu druhou.

Slyssím, pokračowal pán s welikým nosom, že Fujera poslal do dediny akési písma, abyste wywolili jeho. Chráň wás Boh, to je pansláw.

A čo je to ten pansláw? pokýwal hlawou Lipnický. To meno sme esste nikdy neslyssali.

Pansláw, wyswetlil im wec farár Čulík, je zradca, ktorý chce krajnu trhať a Rusom predať.

Áno, priswedčil pán s welikým nosom, každý pansláw huncút, a kto s panslawom drží, je rebellant. Pán főispán, pán főszolgabiró a celá slawná stolica je za Hegedüssa. I wy musíte za neho szavazovať.

My držíme, oswedčil richtár, so sláwnou stolicou. Čo nám nakážu, to zrobíme.

Dobre a statočne howoríš, pochwálil ho pán s welikym nosom. Posbieraš wssetky tie písma, ktoré wám poslal ten pansláw a prinesieš mne. To wám powedám, že beda tomu, kto by szavazoval na Fujeru. Nech nám potom taký rebellant prijde, dáme my jemu!

Bola by kázeň wypadla dlhssou, ale prissusskala domowá pani s milým pozwaním k obedu. Učinil teda koniec. Len esste raz sedliakom powedal, čo wssetko majú zrobiť a platiť. Richtárowi naložil, aby mu hneď priniesol tie panslawistické programy a jeho päť esteraichských zlatých.

Dwor sa wyprázdnil. Panstwo wyzoblo po poháriku čerweného likéru, a pošli do priestrannej obiedni.

8.

Tu rušily nepríjemné náwštewy pokojnú službu žalúdka. Nestihli sa pohodlne rozhostit k nastáwajúcemu welikému zápasu, ked sa wkarbal francišskánsky fráter s kukľou na chrbte. Ponížené služby, howorí s pokornými úklonkami, pozerajúc dychtiwe na prikrytý stôl, od pána gwardiána. Dá porúčat sebä i chudobný sbor otcow sw. Františka do panskej lásky.

Otcowia sw. Františka, pozrel Kobzay mrzute na frátra, nech netučia swoje bruchá cudzými mozoľmi. Onehdy som stretnul dwa wínom nahrúžené wozy pre kláštor. Inakší ľudia newidia pres celé mesiace wína, a francišskánowi musí pri každom obede a pri každej wečeri stát pred nosom halbička. Na to musí sa skladat obecenstwo.

Za to nech sa neráča hnewat, odwetil pokojne nawyklý na také wýjawy fráter. Dar prijímame s wdačnostou, wýčitky bez hnewu.

Stál ešte u dweri a wynímal zo širokého rukáwa tabačnicu, aby dal smrknút pánom, ked wkročil ewangelický študent a odporúčal do panskej lásky strawowňu, kde chudobní žiaci dostáwajú obed za darmo, alebo za lewnú cenu.

Na wassu panslawistickú sskolu nedám ani babky, okríknul ho Kobzay.

W nassej sskole, oprawil ho sstudent, prednássa sa wssetko madarsky.

Ale zato ste wssetci panslávy, dopnul Kobzay.

Odkudže wychádzajú, primastil mu farár Čulík, panslávi, keď nie z luteránskych sskôl? Mládež ho pästuje sama medzi sebou. Leží to w powahe samej luteránsščizny. Ako každý kalwín je už powahou swojou Madar a wlastenec: tak každý luterán pansláw a zradca. Luteránsky som farár, ale prawdu wyznat musím. Každého luterána bez okolkow obesit, alebo podla zákona zpálit. Luterani comburantur. Wo wiere sme wrtkawí, ani won ani dnu, w národnosti panslávi.

Páni! weti zarazený sstudent, ja som rodzený Madar a slowa slowenského neznám. Wy ma obwiňujete z panslawismu, inde mi zasa lúzajú do očú, že sa w nassej sskole mládež slowenská národu swojmu úplne odcudzuje.

Nedám, nedám haliera na wáš panslawistický ústaw, triasol Kobzay rukou.

W tom wstúpil muž tmawej pleti, podobný cigáňowi. Širočizné čierne nohawice mal w čižmách, na bedrách čerwený pás, na prsiach otworený lajblík, na pleciach plásst z belawého sukna, na hlawe čerwenú čiapočku, aké nosia Srbi. Howoril madarsky welmi plynno, ale nebolo mu

možno rozumieť. Len toľko sa dalo poznať, že je turecký derwiš, a že sbiera w Uhrách milostiny na muhamedánsku mečetu.

Čitateľ bude snaď myslieť, že tohoto zbeha z Bosny wyctil Kobzay najwätssmi, ale stalo sa naopak. Práwe tento surowý, diwého pohľadu paholčisko odniesol zlatowku, sstudent a fráter possli s dlhými nosmi.

9.

Až po ich odplassení ponukla mladá domowá pani hosťow, aby zaujali miesto pri stolu. Oba pozerali s obľubou na jej wňadné, duté prsá, ale ona len tak z boku sskúlila i na weliký nosisko i na zmrsstenú twár stydliwej Zuzanky. Ináče bývala weliká koketa, keď hosť bol sswárny mladý ssuhaj, najmä keď mal hustú čiernu bradu. Ryssawé brady menej milowala, než ani tie nezawrhla wcele. Z jej detí každé nieslo inú wýtwarnosť. Nebola ani tak ľúbezná, ako bývala, keď mala príjemnejssích hosťow. Preto i rozmluwa bola nudná; spojená s nemilými prestáwkami. Menowite stydliwá Zuzanka s malou twárou zostal werným swojej powahe. Neprereknul sám od sebä slowíčka pres celý obed, i na otázky odwetil slowom. Ako sa má pani manželka? Dobre. Punktum.

Pán s welikým nosom howoril najwiac s Kobzaym o weciach prísnych. Žalowal sa

medzi iným na drahotu drewa, a Kobzay mu ſľúbil, že mu dá priwiezť päť ſiah.

Čo bolo čerſtwej weſeloſti pri ſtole, to pochádzalo od wſſetečného Árpáda, ktorý wždy dačo howoril, pýtal, ſo ſeſtrama ſa wadil, widličkou po tanieru ſſkrabal, nožom na poháre zwonil, nohami ſſibrinkowal, na ſtolec ſtáwal, chlebom do ſeſtier a matky hádzal. Najwätſſí ſmiech wzbudil nepoſeda tento, keď reknul materi, poukázaw na nos ſhrbeného adjunkta: Mamo! Keby ſme mali také ugorky. Ei Árpád Árpád! pohrozila mu matka, tys' mi prirozpuſtlý. Ale pán s welikým noſom ſa rehotal: Do toho mojeho fafáka každý ſa uwadiť muſí. I wečný mlčúch otworil úſta ku pochwale chlapcowej: Neobyčajný talent.

Jednako priſſlo whod, že ſa ozwala w pitwore harfa. Muzika, muzika! tlieſkaly rozpuſtlé deti. Árpád wyſkočil na ſtolec a kázal mládencowi wpuſtiť muzikanta. Už ho len wpuſť, rekla i pani, keď tento nezbedník tak panowite to žiada.

Wſtúpil aſi ſſtrnáſtročný mladík s harfou a jedno dewätročnie diewča, deti tej ženſkej, ktorá proſila w hoſtinci pri hradſkej za dowolenie hrať wečer komédiu. Bola to wdowa. Muž jej ſa zabil, ſpadnúc ako komediant z napnutého prowaza. Biednica Čeſſka potlkala ſa teraz s tromi deťmi na wozíku o jednom koni. Wo dne chodili deti po domoch s harfou, po weče-

roch hrali komédiu z časti s pumperlíkami, z časti s fysickými tajemstwami. A to je pri tom podiwné, že i pieseň, ktorú ku harfe spiewali, i komédiu, ktorú hrali na diwadle s pumperlíkami, složil podľa swojej skúsenosti wtipný mladík. Pieseň, ktorú so sestrou u dweri spiewal, táto hľa bola:

Dobre ľudom wo sšťastnom
tom uhorskom kraju;
wšsetkého dosť, čo môže
žiadať dušša, majú.

Aká hojnosť tu zrna,
wína i dohánu,
koní, wolow, swíň, owiec
w tomto Kanaánu!

Wšsetko to sa mi ľúbi,
čo majú tí páni;
len ich sprawedliwosti
nech ma Pán Boh chráni.

Ukryté w posledních slowách žihadlo zbawilo deti o dar i obed. Kobzay zateremtettal, pán s welikým nosom ukázal prstom: Won ich! Musely sa okamžite kľúdiť, ba čeľaď dostala rozkaz, zahuckať psow do nich. A šškoda tak krásnych detí, ako to boly. Samý žiwot a oheň ducha žiaril z ich útlych obličají. Uwidíme ich

eſſte wečer pri komédii. Panſtwo ſa potom zabawowalo do konca obeda zas len medzi ſebou.

10.

Po obede donieſol richtár Hučko wſſetky Fujerowe programmy, ktoré len mohol ſoſbierať po obci, a tých päť zlatých, ktoré pán s welikým noſom tak náſtojčiwe žiadal.

Na neſſťaſtie wyznal, že to utrhnul z tých pädeſiatich zlatých, ktoré akoſi po biede wydrel na ſtawänie nowej ſſkoly. Lebo ſtará kleſala už pod bremenom liet na hromadu. Učiteľ newedel nikdy, keď wkročil do nej, či eſſte z nej dakedy wyjde.

Myſlí ſnad čitateľ, že potom pán s welikým noſom peniaze newzal? Nielen wzal, než i naložil oſtro richtárowi, aby mu hneď a hneď prinieſol i pokutu za chybné kopky, tridſať zlatých, a potom ſi to wybral od obce. A poſluſſný richtár učinil i to.

Zoſtalo mu už len pätnáſť zlatých, a tieto tiež naſſly ceſtu z meſſca eſſte toho dňa.

Doma už naſſiel dozorcu z berničného úradu, ktorý priſſiel ohliadať zápiſnicu a újezdného lekára, ktorý ſa doſtawil obozreť ſſtepené deťom ſipanice. Obidwom dal po päť zlatých.

Hneď za nimi wrazil drzo do domu ten derwiš, ktorého ſme už w dome Kobzayowſkom wideli, wytiahnul weliký ſwäzok píſem, drkotal

plynne slowensky, ale i tu tak, že mu ničoho nerozumeli. Len toľko sa dowtípili z jeho posuňkow, že sbiera na chrám jeruzalemský. Dal teda i jemu zlatku, a wypravil s oklamcom i boženíka, aby ho wodil z dom do domu a pýtal na tak swatý cieľ wšade po desiatniku.

Dostawil sa, aby celkom na prazdno z obce newyšiel, i študent sbierajúci na žiacku strawowňu milostiny. Wyhodil i tomuto zlatku.

Tak sa stalo sprawodliwosti na wšetky strany zadosť, ale nowá škola zostala w lese. Z pädesiatich sosbieraných horko ťažko zlatých zwýšili sa už len tri, a znowu sa skladať sedliaci nechceli, než písali marné inštancie, na ktoré nikdy nedostali odpowede.

To predwidel richtár a bol weľmi namrzený, že tak wygazdowal. Preto keď widel oknom franciškánskeho frátra, hodil klobúk o stôl: Ešte i tohoto čert nesie!

Na pozdraw jeho: „Pochwálen buď Jéžiš Kristus," odwetil len pres zuby: „Až na weky." Poškrabal sa pri tom za uchom, a nechcel ani tabačku, keď fráter wyňal z rukáwa drewennú swoju tabačnicu.

Ste akýsi newrlý, richtárko, pozrel mu fráter w oči.

Som, lebo toľko musím dnes na wšetky strany dáwať, že sa mi až hlawa krúti.

I pre mňa eſſte najdete dačo, klepnul fráter prſtom na ſwoju tabačnicu, čo Pán Boh požehnal, dajednu mladú húſku.

Wydochly nám, ozwala ſa richtárka.

Boh požehná druhý raz, poteſſil ju fráter. Dajte mi aſpoň dalej odwiezť, richtárko, čo ſom inde nakweſſtowal.

Niet koní doma, zmŕſſtil twár richtár, wſſetky ſú na paſſi.

Ale to už muſí byť, poſtawil ſa fráter.

Tak howoríte? poſtawil ſa i richtár. Danie i nedanie je len dobrá wôľa. A ja ani newidím, čo tu hľadáte. My tu ewanjelici, len dakoľko ſluhow máte tu katolíkow.

Danie, fráter na to, je powinnoſť kreſťanſká, ale dobrowoľná: odwezenie wſſak nutná powinnoſť richtárſka. Wy ju plniť nechcete. Dobre! Zanechám wám tu wſſetku kweſſtu a idem powedať pánu gwardiánowi. Uwidíte, richtárko, čo z toho bude.

S tým ſa poberal ku dwerom. Richtárka mihala na richtára a klmala ho úſilne s hrozebnými poſuňkami. Reknul teda richtár: Už len zoſtaňte, poſſlem pre moje kone.

A ja wám zrobím trochu praženice, dodala richtárka.

No to je dobre a po kreſťanſky, pochwálil ich fráter. Za ten čas idem eſſte do daktorých úhľadnejſſích domow, keby ſa ſwatá almužnička rozmnožila.

11.

Len tolko že odiſſiel fráter, tu preſtraſſená ſúſeda. Ach, richtárko, čiňte dačo, bráňte ma, chudobnú wdowu. Tu chodí akýſi obſſitoš po dedine práwe tak, ako s ekſekúciou. Wybil mi okno, že ſom mu nedala ſlaniny; a Boh môj widí, že ſama nemám ani kúſſtička. A tu wám ide ſám, ztrhla ſa, widiac ho oknom. Je zpitý ako howädo a zlorečí ako zlý duch.

Hm, hm! Čakaj! krútil richtár hlawou. Pozreme ſi w oči.

Nenadrapuj ſa s ním, krotila ho žena. Taký zbeh bez očú je wſſetkého ſchopný. Podpáli nám dedinu. Dám mu groš, nech ide w čerty.

Daj, ſlowil richtár.

W tom wſtúpi bez pozdrawenia do chyže, s wojenſkou čapicou na hlawe, w otrhanom wojenſkom kabáte, mladý a zdrawý, wypaſený muž. W ľawej ruke držal páru kurčiat, w prawej ohromný kyjačiſko.

Richtár! počne hroziwe, ja dedine tejto jej Boha a toho krwawého Kriſta. Waſſi ſproſtáci newedia, čo treba žobrákowi, ktorý ſlúžil pres dwe kapitulácie ciſára. Ja wás naučím móreſu, ja wáš kreſt a waſſe ſpaſenie.

Richtárka ſa triaſla, keď widela hroziwú twár a zaťatú päsť mužowu. Núkala žobrákow dwa krajciare: Nate, nate, iďte s Bohom.

Žobrák hodil peniaze o zem, s nowým takým zlorečením, ktoré už i maďarské hrozné kliatby ďaleko prewyšuje.

A čože teda chceš: priſtúpi richtár bližo.

Nocľah a mladú neweſtu, ja twojho richtárskeho popa, powrhnul kurčatá. Toto mi richtárka upraží. Potom wšetci z chyže won! Wyženiem celú dedinu, ešte i toho starého Boha z neba.

Tu ſa richtárowi urwala trpeliwosť. Napred wychytil lotrowi kyjak, potom ho chopil ľawou rukou za prſá, prawou wypliaskal po papuli, hodil o zem, a tam jeho wlastným kyjakom omlátil. Žena, keď už na toľko prišlo, podala mu prowaz. Tým powiazal oplana a tak wowliekol ſo sluhom do swinského chliewa a zaprel do rána. Bránil ſa ſšeľma slabo, poneváč bol opilý, a slabý je wždy, kto zle činí.

Richtárka zalamowala rukama, čo z toho bude? Ale nič nebolo. Keď ráno wypustil wytriezwelého tuláka, bol krotký ako baránok, ba ďakowal za naučenie. Bodaj bych, reknul, dáwno bol uhodil na muža, nuž by drzosť moja nebola wzrástla na zázraky. Tak bolo ráno, ale wečer a pres noc diw z rozumu nezišla zo strachu

12.

Keď bedákala a nahováraľa muža, aby sa wzdal toho nesšťastného richtárstwa, tu panský mládenec s rozkazom, aby sa richtár hneď a hneď postawil do kaštieľa.

Čo je zasa? hodil richtár klobúk. W tom panskom dome pre mňa nikdy nič radostného. Wždy dáwaj, alebo slúž. Odišiel už ten pán s welikým nosom?

Odjachal, smial sa mládenec, a hneď po jeho odchodu pobil zasa a powláčil gazdu ten bača, ktorý dostal palice.

Čo mne do toho? škrabal sa richtár za uchom. Čo mne do panských bačow? Keď bola reč o richtárskej pláci, Kobzay oswedčil, že jemu nepotrebno richtára; a teraz mi rozkazuje, ako swojmu paholkowi. Wiac slúžim panstwu, ktoré nič nedáwa, nežli celej obci spolu, ktorá ma platí. —

Panstwo wám dalo dwe hromádky prúta, usmiechnul sa šelmowský mládenec.

Toho stračieho hniezda, w cene pár krajciarow? mršťil richtár rukou. Za to mám sa nadrapowať s ozeleným oplanom, odkuď noha, odkuď ruka, aby ma podpálil? Nemám dosť patálie so žobrákmi? I teraz som zmlátil jednoho a zatworil do swiňského chliewa. Kto wie, čo i tá šelma wywarí?

A bačowia, ozwala sa žena, sú esste nebezpečnejssí, bo takí ľudia wedia wsseličo, mávajú obcowanie so zlým. Mohol by statku nassenu porobiť, alebo nás o zdrawie pripraviť, dáke wredy, hostec na nás dopustiť. Nechoď, starý. —

Mládencowi dočitowala: Čo richtárowi do panskej čeľadi? Nech sebe tam robí pán so swojim bačom čo chce. Powedzte, že richtár neprijde.

Richtár wssak, po dlhom wáhaní, pri wssetkom ženinom plaču, predca len possiel, a poslal baču powiazaného s jedným chalupníkom do mesta. —

Potrebných k tomu boženíkow musel wyhľadať w krčme. Bo celá Chujawa teraz pila. Staré, mladé, mužowia i ženy, boli wo sstyroch krčmách. Každá mala dosť hostí. Wo wssetkých robili pijaci lomoz, nedbajúc nič, že im zajtrá budú wláčiť periny za dlžoby. Podiwná je ľahkomyselnosť slowenského ľudu. Na kraji priepasti spiewa, huláka, wiska, ako kto rozumu pozbyl. Ktorí dostali palice, tí sa tým wystatowali, ako hrdinstwom. Chlúbili sa, wysmiewali jeden druhého, wtipkowali. Ľud uhorský ztratil, bezpráwnym s ním nakladaním, wssetku ctižiadosť, wssetku mužnosť, tak ako wssetok cit pre sprawodliwosť. Na česť nič nedrží, na sprawodliwosť žiadnu newerí.

Najwiac pijakow bolo u Šofelesa pri kostole a u Čmuľa pri hradskej, bo u nich mali najmnožšší úwer. Wstúpime do týchto chujawských kawiaren.

13.

Krčma u Šofelesa bolo budowisko napoly rozwalené. Jedna polowica spadla wcele, druhá bola popodopieraná z wonka, z dnuká. Na kraji a zo stien strčaly hnilé brwná. Strecha slamenná bola pozalamowaná, deravá, okná malinké, nie jednaké, papierom pozalepowané. Do pitwora a chyže wiedly dwere wetché, nakriwené, pres prahy wysočizné, dorúbané. Nu hlinenej podlahe plno dolín, ako čoby tam swine boly ležaly. Náradie riedke a wšsetko wetché, porúchané, dlhý stôl a lawice nad mieru sšpinawé. Strach bol wkročiť do brlohu tohto smradľawého, a predca to bolo plné, ako nabité. Mužowia i ženy cítili sa tam weľmi dobre. Mnohé pijanice sebe tu howely, keď mužowia ich pili w iných krčmách. Šofeles mal čo robiť za mrežami, odkuď i do piwnice wiedly schody. S peniazmi sa prawda mnoho netrúdil; narábal najwiac len s kriedou.

Úwer mal u neho každý, len trasúci sa na celom tele Lipnický darmo modlikal o halbičku. Šofeles mu wytýkal, že sa nedrži werne jeho, ale pije i po iných krčmách, a howoril,

že mu už nemá na čo dať. Počkaj, žide! wychytil sa smädný pijak a odissiel.

Po chwíli sa ztrhnul weliký rehot w krčme. Lipnický wowiedol do chyže asi jednoročné, wychudené, strapaté žriebä. No, dáš teraz pálenky, žide? zakričal na stred chyže wíkazne. Tu ostatnia srsť z mojho domu. Ber, čerte, čo twoje. Čo mi dáš za žriebä?

To nezaslúži hrsť sena, smial sa Šofeles. Nikdy z toho kôň nebude, bo je už zakrpatené. Naposledok ale predca kúpil žriebä za päť zlatých.

Lipnický sadnul za sspinawý stôl a pil. Prwé poháre wylial napoly, pokud ich k ústam priniesol; pri dalssích prestala sa mu triasť ruka. Rozpráwäl pri tom, aký on bol pod pansstinou gazda, aké mal kone, woly, krawy, a klial tej swobode, ktorú wraj čert wymyslel.

Šťastliwý ty teraz človek, prekáral ho súsed; nepotrebuješ už ani psa, ani mačky.

Ba na mačku, smial sa Lipnický, esste mám potrebu. Žito po dwúch korcoch mi esste wždy leží wo stránce newymlátené. Treba myssi od neho odháňať.

A prečo ho newymlátiš?

Nemám času, bo ma ustawične zaneprázdňuje tento prekliaty Šofeles. Keď ma nezroní jeho pálenka, musím mu drewo rúbať a iné služby konať. On teraz môj pán.

Šofeles medzitým odčachrowal žriebä. Náhle pressilo w jeho ruky, wychwaľowal ho, aký z toho bude kôň. Očankaný jeho rečmi sedliak dal mu desať zlatých a žriebä odwiedol domow.

Ako sa o tom doznala Lipnického žena, letela bez messkania, nie ochrániť poslední kus statočku, než pomáhať ho prepiť. A bodaj by tebä, ty korheľ, ty márnotratník! stala mužowi w oči, w letnici tak wetchej, že len pásy z nej wisely a wssade preswitala kosseľa. Diewka ti na wydaj, deti nahé plačú od hladu, a tys' ostatnú srsť wywiedol z chliewa, ty pijak. Ale neprepiješ, neprepiješ žriebä sám, tĺkla si prawou päsťou na ľawú dlaň. Keď ty piješ, i ja budem Krčmár, halbu!

Tak dobre, moja drahá ženička, priwinul ju k sebe Lipnický. Nač nám to? Žriebä potrebuje žrať. Dogazdujme. Wezmeme potom torbu na plece.

14.

Brzo zatriasol pijákmi wýjaw úžasný. Panský kowáč, mladý muž, práwe ako sa wyhnul s pohárom, wywrátil sa hore značky a spadnul z lawice na temeno. Z úst sa mu kydaly biele peny a ssľahal w kotúčoch belawý plameň.

Obskolili ho s trepotom a krikom: Pomáhajte, robte dačo, ľudia! Wody, wody! wressťali jedni. Sladkého mlieka! kričali druhí. Wssetkého

ſa neſſtaſtnému doſtalo, ale to eſſte wiac napomohlo nezliečnoſt. Darmo ho mykali, ſſklbali, za nos ťahali, prewaľowali — umrel.

Keď ſa preſwedčili o jeho ſmrti, naložili ho chlapi na dwa drúky, a nieſli na takýchto noſidlách, ako poraneného wojaka z bojiſſťa, domow. Na jeden bok mu wiſela hlawa, na druhý nohy. Tá i tieto ſa kolembaly. Pijaci wyſſli wſſetci z krčmy za ním, do pred krčmou ſtal ſa dojímawý wreſk.

Pribehla kowáčowa manželka, a wreſſtela prenikawým hlaſom na celú dedinu trhajúc ſi wlaſy a zalamujúc rukama: Ach, ja neſſtaſtná! Čo ſi teraz počnem s tymi drobnými deťmi? Ach, wy korheli, bezbožní loptoſſi, wy ſte mi ho zabili. Bol muž triezwy, keď ſme priſſli do tejto waſſej Sodomy. Wy ſte ho pokazili, do nič bez tej ohyzdnej pijawy. Čo len jednu podkowu koňowi pribil, už ſte ho wliekli na oldomáš. Tak ſa ſtal pomaly horheľom, prepil i moje i ſwoje, newytriezwiewal. Ztreſtal by wás Boh za waſſe ohawné oldomáſſe. Prepadli by ſte ſa tu ſo wſſetkým činom. S takýmto nárekom a wykladaním ſprewádzala kowáčka mrtwého muža domow.

Myſlíte, že to dojalo wyſſlých za ním z krčmy pijakow? že wſtúpili do ſebä, poſſli domow? Smiali ſa, hýkali, kliali, do práwe ſſiel bubnujúc komediant, ten mladík, čo tak nemilú pieſničku zaſpiewal pánom w dome Kobzayowých.

Kráčal na tak wyſokých chodidlách, že eſſte o hlawu prewyſſowal ſlamenné ſtrechy chalúp. Na hlawe mal wyſokú, končiſtú čiapku, lajblík čerwený, nohawice dwojakej barwy, w rukách bubon. Oznamowal, že pred wečerom bude w hoſtinci u hradſkej ceſty pekná komédia; kto ju chce wideť, dá wſtupného päť krajciarow.

Boh by ťa ztreſtal, tuláku, ozwaly ſa hlaſy medzi pijakmi, za päť krajciarow mám rumpeľ pálenky. Okrem detí a parobčiakow, poſſli wſſetci nazpäť do krčmy.

15.

Wiac eſſte pijakow bolo w tom tak rečenom hoſtinci pri hradſkej. Táto krčma bola aſpoň celá, mala prieſtrannú chyžu pre pijakow. Títo ju zaujali celú, komedianti len jeden kút mali zaſtrený plachtami.

Medzi pijakmi wiedol weliké ſlowo palicowaný Kožuch. Hromžil na richtára, nadáwal mu do podliakow, zbabelcow, panſkých pſow, ulíhawých podchlebníkow. Breſſe wraj len pánom, za ſedliakow úſt neotworí.

Sedliaci mu priſwedčowali a oſſklbaný Humenſký ſa ozwal: Tak wám treba! Bo len toho chlapčiſka ſte chceli mať za richtára, akoby w celej dedine onakwejſſieho človeka nebolo. Rozumel tým ſám ſebä. Lebo mnoho ſi zakladal na ſwoje latinky, ač ſa ničím iným od ſedliakow

nedelil. Nenaučil sa zhola nič wecnatého, a bol pri tom nespolahliwý galgan a hrdláč beze cti. Preto sa sedliaci len usmiewali, keď narážal na swoje richtárstwo, ač i na Hučku reptali.

Dostawil sa i tento, z čiastky aby sa zajdlíčkom wína občerstwil po tolikých nepríjemnostach, z čiastky k wôli tej nastáwajúcej komédii.

Náhle wkročil, oboril sa na neho surowý Kožuch: Ty nie náš, ty panský richtár. My ta platíme, pánom slúžiš. S pánmi držíš, nás w ničom nezastáwaš.

Odpoweď richtárowa bola taká facka po rumennej, sspiritusom blčiacej papuli, že klebetníka krew zaliala. A keď sa mu chcel nanosik do wlasow, lapil ho za pačesy richtár, hodil o zem, a hodne, hodne opalicowal. Neborák ochranca sprawodliwosti mal teraz nielen hnáty poznačené, než i ramená a chrbát.

Nikto potom sa wiac neopowážil treť richtárowi chreň pod nos. Pijaci reptali len na panskú sprawodliwosť.

Prissla reč i na prawotu s panstwom o lesy. Bučak si wykrútil fúzy: Čo to za prekliata robota? Wssade dostáwajú obce kolko tolko toho lesa, len my nič.

Ani ho nedostaneme, ozwal sa učený Humenský, pokuďkolwek newystrojíme wyslanstwo k samému cisárowi do Wiedne. Od pánow ne-

možno nadiať sa sprawodliwosti, bo wrana wrane oko newykole.

A kto pôjde s wyslanstwom? tázali sa sedliaci, ktorým sa náwrh ľúbil.

Nuž ja! nabídnul sa fúzatý Bučak. Ja wiem, kde je Wiedeň i kde pán cisár býwajú. Stál som neraz ssilboch w zámku ako granatier i widel som pána cisára.

I môj kôň bol wo Wiedni i widel pána cisára, protirečil s úsklebou Humenský. Ty wieš len: „Hapták!"

Čo? Teda ja kôň? wzkríknul zúriwe Bučak, a do Humenského.

Boli by sa lapili, keby nebol wskočil medzi ních učiteľ, ktorý tiež prissiel wypiť oldomáš na wyhranú prawotu. Oba ste mi kmotrowia, čitkal ich, dajte si pokoj. Slysste mňa, ja wám dačo powiem, som starý človek. Škoda wám hrdlowať sa pre nič. Wo Wiedni nikdy nikomu nič nenasúdili ani nenasúdia. Skúsil som to už. Odoberú ti tam smejúci sa z tebä Nemci tú prosbu, a tá bude skorej doma, nežli wyslanstwo, a síce w rukách tých pánow, na ktorých žaluješ. Títo potom odpíssu hore, že prosebníci sú nepokojní mätežníci, nemajú prawdu, že ich len daktorí popudzowatelia poburujú. Radssej to daj adwokátowi, čo by sa tam daromne ztrowilo. Wssetko behanie do Wiedne bolo wždy a zostane marným. To wám powedám ja starý muž.

Dobre howorí učiteľ, reknul richtár. Rozumne, priswedčili i mnozí iní, a za dobrú poradu prisúdili hneď rechtorowi dwe hromádky prúka z lesa, ktorý dostanú. Farárowi ale, tomu panskému potrimyskowi, nedajú nič.

Wy činíte tak, ozwal sa richtár, ako ten ssuster w kalendáru. Spatriw oknom na ulici tučného wepra, mlsnul: Eh ženo, čiže by sme jedli jadernice, keby sme takéto howädo zaklali! Ale weru kujon tento by ti ich nejedol, ukázala majstrowá na učňa. Čo? priskočil majster ku chlapcowi, teda ty nechceš jadernice? Budeš dobrý? Budeš dobrý, ty wýberníku? Budeš jadernice jesť? wyobssíwal ho remeňom. Tak práwe i wy robíte teraz.

16.

Pri powstalom z toho smiechu wstúpil neogabaný Zajac, obyčajný bajazzo w dedine. Mládež ho hneď obhŕkla a Zajac im wyprawowal, ako obyčajne, o podiwných swojích skúsenostiach a hrdinských činoch w Bombardii.

Wčely tam wraj, ako u nás owce.

A úle? tázal sa Pelechawý, ktorý mal síce sklenku pred sebou, ale nepil, len sa usmiewal pod nosom.

Len také, ako u nás.

Ktorak že teda wojdú?

To je ich wec, zarehotal sa husár, ja twojho Boha. Prečo nepiješ, ako druhý poctiwý človek? ja twojho Krista. Kebych ja mal, čo ty, nechodil bych w takýchto poplátaných pľundrách, ani w takom ossumelom klobúku. Kúpil si ho kdesi od žobráka, ty skupáň. Nerobil bych nič, len bych sebe ťahnul w piwnici hore značky pod sud, a tak by mi musel točiť krčmár do gamby tokajčinu. Ty ale si skrbec, ty bys' obehnul nahý za krajciar dedinu, ja twoj huncútsky kríž.

Drž ten twoj rozpustlý pysk, neplecho! odwrknul Pelechawý.

Drž ty! rúbal ďalej do neho Zajac, ty, čo si roj zo stromu ukradol a panskú sypáreň ozbíjal. Ty boháč chodíš po nociach wypásať so statkom úrody chudobných ľudí. Na, tu máš! Pi z mojho, pľuhák, keď swoj krajciar tak ľutuješ. —

Daj mu pokoj, zamiessal sa Kožuch. On sbiera, aby odkúpil od Kobzaya sedliacke osminy.

Smiech bol wsseobecný, sklenky sa prázdnily, žid ich naplňowal, husár lhal ďalej.

Pri spomience makarónow rozpráwäl, že sú to hlísty na sedemdesiat siah dlhé. Kupujú sa na lokte. Jediaci len rozčeperí nohy, otworí ústa, a hlísta mu sama beží dolu hrdlom. Kosa meria loktom, a keď dosť, hlístu nožniciami prestrihne.

Zamilowala sa do neho jedna taliansk a grófka. Hneď, ako som pricwálal do dwora, po-

čala mihať. Eh, biſtu Bohu! mlſla, to je parobok. Niet mu páru wo ſwete. Ako ſom ſkočil z koňa a oddal ho ſluhowi, nech že ſa páči, podala mi ruku a wiedla ma popod pazuchu. Po dobrej wečeri dala mužowi píſanú poduſſku a nowú ſiwú gubu pod pec na lawicu. Tu, pohlaſkala ho, ſpi a buď ticho, aby ſa pán huſár neprebudili. Mne hodila na ſtred chyže otep ſlamy. W noci ſlyſſal gróf ſſepot. Eržo! zakaſſlal, ten huſár ſſepce s tebou. No weď ſſepce. Prečo mu nepowieš? Powedz mu ty, jeſtli wieš uhorſky. Ráno pohádzal wſſetkých ſwatých do čiapky a poſſlápal nohama, wyňaw len ſwatého Antonia, aby aſpoň jeden zoſtal na plemä.

A ako to bolo s tým Napoleonom? zarwal ho parobok s takým perom za klobúkom, ako metla.

Nuž ľa! Keď už nás toľko nápaſtowali tí Francúzi, radili ſa pán ciſár s deneráľmi, koho by poſlať k tomu Napoleonowi s udereným zaucho klobúkom? Tu wſſetci, že weru len Zajaca, bo on je prwý hrdina. Sadnem teda na koňa a hajde do Parížu! Koňa ſi priwiažem o plot. Hneď pribehne ciſárowna a prineſie mi w zápone owſa. Potom beží do kuchyne a nawarí mi takých pirohow ſo ſekanými hruſſkami, že ſte akžiw takých newideli. Boli wám ako hodné krpce. Ledwá ſom wpratal z ních poldruha. A boly priſahámbohu tak maſné, že ſa mi loj tak lial dolu bradou, ako Aronowi.

Roztopila na to sedem funtow lojowých swiec, aby to už len dobré bolo. Nahotowila mi i hriateho s husou mastkou a na cestu napiekla pagáčow so sškwarkami.

A Napoleon čože?

Hja! Potľapkal ma po plecu: Druša môj wďačný! Takýchto husárow mi jeden regiment a zaujmem hračkou celý swet, pokorím wšetky národy. A tak ma, nech som dobrým, wystískal a wybozkáwal, ako ďáku paničku.

Ale pokoj či dal?

Akoby nie na moje slowo? Dal mi i desak grošši na pálenku, abych len nahowáral pána cisára a deneráľow, aby ticho boli a mlčali, až si wezme, čo mu úhodno. Lebo ostril si zuby na tú našu Bombardiu, z ktorej nás potom wybombardowal, strela w jeho zauchouderený klobúk. Dosť sme sa ohliadali, či sa nezjawí dakde dajedon kozák, ale swet je newďačný. My sme pomáhali na Krimu Francúzom biť Moskáľow, a newďační Moskáli neprišli nás teraz brániť. Nech im taká bude poctiwosť.

Keď sme nemali čo wopchať do papule, tu zaša wšetci len na Zajaca. Wezmem si teda jednu šškadrónu a idem rekwirowať, ako sa wojenským menom nazýwa brať čo zapatríš a nezaplatíš. Ale ja som toho nepotrebowal. Francúzi práwe wiezli na mnohých wozoch celé imanie olúpenej dediny, akoby tu našej Chujawy, len že by sa tu weľmi neobrali. To reku

dobre, tí rekwirowali pre nás. Utekajte! zarwem na ních, lebo keď nie, my zutekáme. A mojím chlapom rozkážem: A tak! a hybaj na Francúzow. Títo, náhle wyrozumeli, že ja tam, tak pádili na zlomkrky do swojho tábora nazpät, že stín až o pol hodiny dobehol za nimi. Wssetku lúpež zanechali nám.

Pri tom wssetkom wojdeme do olúpenej dediny. Tam ti najdem jednoho chlapa w čerwenej kossełi. Spal na slncu, ako prasatá pres poludnia. Kto to? tážem sa sedliakow stojacich tam so smeknutými klobúkmi. Garibaldi, odwetia. Čit, reku, znám toho kujona, čo buky a jedle preskakuje, ako Jánossík. Wytiahnem remeň z nohawíc a pristúpim k nemu: Iwane, ty spíš a ja sa trudím, wiažem ťa.

Mal som pod sebou i jednoho deneráľa. Tento wyňuchtal kdesi wajcia a nabral plné wrecká. Čo to máte? ťapnem ho po wrecku. Okowaná strela, pane deneráľe! Wy ste museli mať weliký strach. Leje sa wám dolu pľundrama.

A žes' nebol ranený wo žiadnej bitke!

Lebo som mal rozum. Lapil som každú gulku do hrsti. Mawal som ích plné wrecká. Jedna mi padla i do oka, ale mi ju po patálii wylízala stará cigáňka.

Tys' weliký lhár, wytrel si Bučak fúzy.

Ba wy ste weliki blázni, smial sa husár. Tomu tak sa má rozumieť, ako tomu nápisu

na bankmótach, že môžu byť wymenené za striebro každú hodinu, alebo prípowedi o rownopráwnosti wšetkých. Ideže, bo ťa kopnem! To je tá powestná rownopráwnosť.

Tu wstúpila s welikou pokorou tá obstarná, chudobne odetá Češka, ktorá bola ráno prosila richtára o dowolenie hrať pred wečerom komédiu. Prosím ponížene, howorila držiac w ruce tanier, nech ráča waše milosti zaplatiť po päť krajciarow, lebo komédia sa započne. Komu sa neľúbi, nech ráči ísť won.

Čo? Won? ozwal sa úškľäbne podoprený na oba lokte Kožuch. Tu je krčma. Ja tu sedím. Kto mi rozkáže? Krčma je pre každého.

Ale nie diwadlo, odwetila ženská. Prosím o päť krajciarow, alebo won.

Čo s tým won? osupil sa na ňu i diwý Bučak. Koho ty tu wyháňaš, ty kurwo, beštio, fľandro? My tu doma, wy len takí tuláci.

Ja som poctiwá wdowa, žiwím sa s počestným umením, rekla pokojne žena: ale wy, páni, ste akýsi surowci. Ta sa mi zdá, že som prišla medzi diwých ľudožrútow. Keď slowo cti a ľudskosti nemá k wám prístupu, obraciam sa na pána predstaweného obce. Prosila som o dowolenie hrať, a dali ste mi ho; učiňte teda teraz po práwe, richtáru.

Ja nechcem byť diwákom za darmo, slowil richtár, bo wiem, že ani títo ľudia z powetria nežijú. A aby zahanbil iných, wrhnul prwý do

taniera deſatkrajčiarnik. Naſſli ſa okrem neho eſſte deſiati, ktorí wyſtreli ruky a dali po päť krajciarow. Oſtatní oſwedčili diwo, že nič nedajú. —

Tak teda won! zdwihnul richtár palicu a wyhnal ſurowcow. Hra ſa započala pre jedenáſtich diwákow.

Bola to komédia s námerou mrawňou, mladíkom ſamým ſložená a potrebám ľudu wcele primeraná. Predſtawowalo ſa w nej neſſťaſtie pijaka a jeho rodiny. Napoſledok ho unáſſa čert za žiwa. Ale neborák báſnik — herec nadarmo pracowal. I tých deſať jeho diwákow len ſurowoſti prowodili, kričali, wreſſkali, howorili hlúpſtwa, keď ſa objawily figúry. Môžeme ſi predſtawiť, s akou hral ochotou.

Ale hral predca, až ſa rozletly dwere a whrnula jedným nezaſtawným prúdom ſurowá háweď. Wtedy herec dal činiť jednej figúre poſuňky, ktoré uhádnuť muſíme zanechať čitateľom, a potom ſpuſtil oponu.

Chachot bol weliký, ale komediantom neſſlo do ſmiechu, keď ſa doznali, čo ſa powodilo wonká. Surowí paholci prekotili, polámali wozík, a koňa priwiazali wo wozárni zadkom ku žľabu.

To wzbudilo w komediantowi chytrú myſſlienku. Buď ticho, reknul materi, keď plakala, zalamowala rukama, to nič neſpomôže. Sám weſſed do chyže reknul: Slúchajte len, dobrí ľudia! Kto z wás widel koňa, ktorý má hlawu

tam, kde má byť zadok, a zadok tam, kde má byť hlawa?

A ty si widel? tázali sa pijaci.

Nielen že som widel, i ukážem wám takého, jestli zaplatíte po desať krajciarow.

To už bolo dačo iného, ako komédia s pumperlíkami. Každý chcel wideť tak diwného koňa. Ktorí sami nemali, požičali si, a predca dali po desiatich krajciaroch.

Už sme zaplatili wssetci. Kde je koň? kde je kôň?

Poďte, odwiedol ich komediant do wozárne. Pozrite na toho koňa. Ten má hlawu tam, kde má byť zadok, a zadok tam, kde má byť hlawa. Či nie?

Pijaci sa až wáľali od smiechu a nezáwideli komediantom desať krajciarow.

To je jen sskaredý deň w Chujawe.

Deň pekný.

1.

Widela ale Chujawa i deň weľmi pekný, radostný, sláwny, než až po rokách, keď sa w nej wssetko na lepssie premenilo, ba swojím stalo opakom. Ktorak to prisslo, wyrozumieme z opisu sláwnosti odprawowanej w kasstieli Kobzayowskom.

Widíme tu wsseobecný čerstwý ruch, len nie taký, aký bys' w panskom dome očakáwal. Na dwore widno mnoho rozmanitých príležitostí, ale niesú to ani koče ani batáre, než maľowané wozíky, ba i obecné wozy. W čeľadníku sedí za jedlowým stolom mnoho pohoničow, ale sú to len obecní sluhowia a sedliaci, nie wyssnurowaní držitelia opraty s rukawičkami. Po chliewoch žuje sence mnoho cudzých koní, ale niesú to wysoké paripy, než len obecné wätssie menssie sskapky. W kuchyni warí sa a smaží, než nie kuchár obskakuje železné ohnisko, ale ženské s bielymi záponkami. Taniere, mysy, sklenice odnássajú a prinássajú, nie mládenci w dolomáňoch,

než dievčatá s belunkými oplečkami, lesklými živôtkami a belavými záponkami. W panskej jídelni sedí za dlhým dubowým stolom mnoho, mnoho hostí, ale niesú to pyšní aristokrati, než skromní ewang. farári, učiteľowia, so swojimi manželkami, a dakoľko swetských pánow a paní. Ženské, medzi nimiž i dakoľko paničiek, zaujímajú čestnejšie miesto, posledníe domowý pán, farár Rastic.

Čo? Farár domowý pán w kaštieli Kobzayowom? Tak je, a čo wiac, panslaw Rastic. Hostina platí jeho narodzeninám, ku nímž sa sošli z blízka i ďaleka početní priatelia, wšetci tak oswedčení Slowáci, že by sa bolo mohlo zawiesť wyšetrowanie o panslawistickom spiknutí.

Preto i rozmluwa sa wiedla wýlučne w reči slowenskej, a bola dôwerná, srdečná, hlučná, wesela, bo wšetci boli w najlepšom rozmaru. Nikto nehľadel pred seba zadumane, ako býwa neraz pri wätších hostinách: než žartowali, smiali sa, sdeľowali si wospolok nowinky, howorili o wecach národních a krajinských, o udalosťach doma i za hranicami.

2.

Prípitky započal starší braterstwa Lukáč. Ty, howoril obrátený k Rasticowi, zrodil si znowu obec. Aký to rozdiel medzi Chujawou býwalou a terajšou! Keď som ťa uwádzal do

úradu, wyzerala tak, že ſa človek až zle cítil pri jej ſpatrení. Chalupy boly wſſetky drewenné, z neoteſaných brwien alebo prútia, bez dymníkow, s wetchými pozalamowanými ſtrechami, nad to tak neporiadne rozmetané, ako ſtračie hniezdo. Dwory plné hnojnice a ſmetí, neoprawené ſady a záhradky, puſtá diwočina. Prázdna ſſkola kleſala na hromadu. Eſſte i tie oſſarpané krčmy hrozily židom a pijakom zalomením. Náhle človek z hradſkej ceſty zoſſiel, w daſſtiwej chwíly bahore, w ſuchej koľaje také, že až oſy zem rýpaly. Zo wſſetkého wyzerala tá najkrajnejſſia zpuſtloſť, chudoba, bieda, čerwíctwo. Chujawčani boli rozkričaní, ako ľudia korheľſkí, neuctiwí, zpurní, zlorečni, bezbožni. A teraz! Wſſetkého toho opak. Sídlo neſſwary a chudoby premenilo ſa w ſídlo poriadku a zámožnoſti. Najzpuſtlejſſia obec ſtala ſa mohutnou; najbiednejſſia dedinka prewyſſuje najmnožſſie z naſſích polních meſtečiek. To wſſetko twoje dielo, brat. Za krátky čas wykonal ſi weci weliké. Wečná ti pamäť a ſláwa!

Sláwa, wečná ſláwa! zdwihli wſſetci ſo ſſtrkotom poháre.

Naſtic ſa uklonil zdworile. Premena k lepſſiemu je owſſem zrejmá, ale záſluhy chybne pripiſuješ mne ſamému. Widíš, brat môj! Za celých deſať rokow, toľko temer ako tu, farárowal ſom w Žabcu, a nič ſpomenutia hodného ſom newykonal. Prečo? Bo ſom ſtál ako prſt

samotný. Učiteľ, panstwo, dworské osobníctwo, župní úradskí, wssetko bolo oproti mne, znižowali, uwádzali ma w ossklivosť pred ľudom, ako sa to wodiewa rozkričaným panslávom. Mal som čo delať, abych sa len w úrade udržal, tak soptilo na mňa podporowané z hora renegátstwo.

Hanba a potupa renegátom a ích patrónom! zahučali spolustolici. Oni hatia náš národní wýwin. Pre ních wäzíme wo wečnom barbarstwe.

Rastic pokračowal ďalej. Že tu môžem preukázať dačo, to posslo odtuď, že sme sa ako diwom shromaždili sstyria horliwí, obetowawí, rázni milowníci ľudu slowenského, ja, učiteľ Semenák, prawotár Stupnický a úradník Rozumowský. S tymito, páni, musím deliť moje zásluhy, a činím wyznanie to s radosťou.

Pán úradník Rozumowský bol tussím tu prwý, pretrhnul ho Lukáč.

Jeho, priswedčil Rastic, powolal prwého do služby Kobzay. On potom wprowodil pána prawotára Stupnického, oba pritiahli mňa, ako spolužiaka, a ja som bol tak ssťastný, uhodiť na učiteľa Semenáka. Štyria sme potom spojili nasse rozličné schopnosti a podporowali sa wospolok proti wonkajssím nápasťam. Protiwníci darmo búrili proti nám, stawäli nám rozličné osídla, chceli nás ohnusiť ľudu, keď sme boli za jedno, podporowali sa i radou i pomocou. Co

by ľahko boli wykonali s jedným, to nemohli wywieſť ſo ſſtyrmi. Ale i čo ſa docielilo, to ſa docielilo ſpojenými ſilami wſſetkých. Potom i zriedkawé priaznivé okolnoſti treba wziať do počitu.

Pekne od tebä, pochwálil ho Lukáč, že uznáwaš i cudzie záſluhy. Ale, buď rečeno bez obrazenia twojich ſpolupracowníkow, tys' predca bol podnetom a duſſou wſſetkého. Mohol bys' nám wyložiť, čo wſſetko ſa tu dialo od twojho príchodu, ktorak ſte docielili tak ſkwelých wýſledkow.

Rozpráwaj, brat, ozwali ſa mnozí z farárow. Od muža tak blahodarne pôſobiwſſieho jeſt čomu ſa učiť.

Pamätajte, odporowal Raſtic, že nie ſme ſami. Tu hľa i waſſe drahé ženičky a dcérky. Mám ich nudiť ſuchým wyprawowaním weci príſnych?

Ai! wzala ſlowo pani Lukáčowá, pán brat je zdworilý s naſſím obrazením. Či už my ozaj nemáme žiadneho ſmyſlu pre weci wyšſſie? Nič iného nás nezaníma, ako klebety a ſſialené parížſke módy? To weru pekná poklona! Žiadoſť pánow je i naſſa. Proſíme ju wyplniť.

To bude, dodaly iné panie, najwätſſím požitkom, akých ſa nám w Chujawe doſtať môže.

Tak už teda, uſſkrnul ſa Raſtic, odporowať nelzä. Wina nebude moja, keď ſa panie ſeſtry a paničky zle u mňa zabawia.

3.

Predoslať musím, odkasslal, že pôsobenie moje posslo ďaleko za medze, ktoré som si prwotne wytknul. Prissiel som na Chujawu jedine s tým, že budem ako možno najlepssie wzdeláwať cirkew, wyučowať ľud, čo je wlastné nasse powolanie. O polepssení hmotného jeho stawu nemal som ani pomysslenia. To prisslo potom nespodiewane.

Náš slowenský ľud je po celej krajne, w dedinách i po mestách, nad mieru zanedbaný, ako ležiaca úhorom, nikým neoraná roľa. Wyšssie a zámožnejssie stawy sa ho zrekly, wrchnosti sa ho cudzia, pečujú len o zahladenie jeho reči. Esste i tí, ktorí z ľudu possli, pohŕdajú ním, zapierajú ho, aspoň nič oň nedbajú, niet w nich žiadnej mimo chleba túžby, žiadnej národnej hrdosti a horliwosti, ako w synoch a dcérach iných národow. O swoj národ nedbajú, bo wýchowa im ho odcudzila, za neswoj nemôžu sa srdečne odussewniť. To príčina, že i farári a učitelia u nás sú z wätssa len nádenníci, a ľud zostáwa mrtwou akousi massou.

Taký nádenník bol i môj predchôdca w úrade. Niesol sa welikým wlastencom, pchal sa do kasstieľow, ľudom oproti tomu pohŕdal. Neznal ani reč jeho, len ledabolo, a chlúbil, wystatowal sa tým, okazowal swoju barbarskú newedomosť ako dôkaz, že on nenie panslaw. Wyká-

zal akotak swoju kázeň, či w chráme či na smetiskách, a s tým koniec jeho pastierowaniu. Bol by chcel madarizowat lud, ale to chodí s welikým ustáwaním, dal teda pokoj. Mal na péči len gazdowstwo a karty. Pre madaronské swoje handabandy a necirkewného ducha, friwolné zásady nábožensté, zalúbil sa odrodilým pánikom, a dostal ich priazňou faru masnejssiu. Ľudu, farníkom neosožil nič.

A neschopný, zhowädilý učitel nielen že powolaniu swojmu nezodpowedal, než i sskodil cirkwi premnoho. Od neho wychádzala hlawne zkaza. Za sstyridsat rokow swojho úradowania pokazil celú obec, wychowal pokolenie pijanské, nemrawné, ossemetné, bezbožné. Byw spolu zapisowatelom chodil ustawične so sedliakmi po krčmách, pil w richtárskom dome. A na nesstastie bol w obci oblúbený, lebo umel mnoho trpet, lichotit, a učinit sa wážnym. Sprostáci ho slúchali, ako dákeho proroka. Chodil ustawične za kmotra, žena jeho za kmotru. Temer wssetky deti boly jeho krstniatka. Aspoň na žiadnych krstinách nechýbal. Tak i žiadno weselie, ani oddáwky, ani tor neobossly sa bez neho. Tých pár detí, ktoré prissly do tej biednej sskoly w zimních mesiacoch, ani za tri roky čítat nenaučil, a rozpustil tak, že to pred očima jeho wssetečilo, nezbedy wywádzalo, sseptalo, klmalo, bilo sa. Tak wychodili z jeho dielne samí ossemetní rozpustilci. Sdelil i tým zlého akéhosi

ducha, ktorí wcele nechodili do sskoly. Za mnohé roky premenil celú obec w Sodomu.

Sedliaci, skočil mu do reči Kaňuch, pripowedali si, že nikdy wiac takého dobrého rechtora mať nebudú; a predca zachádzali s ním wždy skrbne, často nad mieru neuctiwe. Plácu mu nikdy, ani ako učiteľowi ani ako zapisowateľowi, powýssiť nechceli. Za písanie prosieb, záwetow, smluw — a iných súkromných wecí, nikdy mu iného nedali, ako žajdlíček toho smradu, ktorý wypili s ním. Lotrowský jeden korheľ, akýsi Humenský, zneuctil ho neslýchane na ulici, nadáwal mu, s welikým krikom a tykaním, do zbojníkow, lotrow, starých huncútow. Farár i obžalowal oplana, ale čo? Slúžny esste učiteľowi wyčítal kapitoľu, že sa nadrapuje s ľudmi.

Rozpráwajú ľudia dosawáď o tom kúsku uhorskej sprawodliwosti, pokračowal Rastic, učiteľ wssak bol prawý mor obce. Čo s ním počať? Ani ho odstrániť, bo ľud predca bol s ním spokojný, ani nahradiť jeho nedbanliwosť, bo fúkal ako jež, metal a ssmáral wssetko, keď som prissiel do tej sskoly.

4.

Na ssťastie moje i obce, starý pijak o pár mesiacow dokončil beh žiwota, a miesto jeho zaujal terajssí môj werný spolupracowník Semenák. On spojuje w sebe dostatočnú pre národ-

nieho učiteľa známosť s riedkou horliwosťou a nezisstnosťou.

Druhý bol by započal s tým: Wystawte mi sskolu a polepssite plácu, pri ktorej wyžiť nemôžem. Ale Semenák nie tak. On chcel si napred získať lásku a wykázať sa zásluhami. Konal teda o mnoho wiac, než čo by i najprísnejssí súdca, za najwätssí plat bol požadowať mohol, a trpel ako Jób. Chodil sám z dom do domu, hlaskal dietky, namlúwal rodičow, wodil sám chlapcow a diewčatá do sskoly, daktorým z ních i knižečky darowal.

To bolo kus krussnej a kyselej práce, pretrhnul ho Semenák. Nedajbože presvedčiť ich o potrebe wýučby! Keď som sa odwoláwal na židow, že oni žiadno dieťa bez wýučby nenechajú a žiadnych na to nákladkow neľutujú, odwetili mi: U žida je to jeho žiwnosť, jeho hlawnie dedictwo, u nás sprostákow nič. Či si sa dačo učil, či nie, wssetko jedno. Hľa Humenský chodil i do latinských sskôl, a čo z neho? Ani len richtárstwa dodriapať sa nemôže a je poslední w obci. Nejeden, čo sskoly newidel, má storáz wiac poctiwosti.

A či nemajú prawdu? ozwal sa učiteľ Škorec. I ja mám w obci takého mudráka, ktorý i listy a prosby sedliakom písse; a predca je to ten najwätssí lump, korheľ, galgan. Mám zasa iných, ktorí si weľmi početne wedú, sú dobrí gazdowia, dobrí čeľadní otcowia, a predca

do ſſkoly nikdy nechodili. Na tom naozaj weľmi málo záleží, či ſedliak a chalupník umie čítať alebo nie.

Áno, pokrútil hlawou Sèmenák, jeſtli ſa len čítať deti naučia a potom nič wiac, alebo len cudzie reči, ako Humenſký w jeho latinſkých ſſkolách. Treba ale i wecnaté známoſti deťom ſdeliť a uſpôſobniť ich ku rozumeniu kníh, aby ſa potom ďalej wzdeláwaly ſamy. Potom treba ſieť tých ſſkodliwých powier roztrhnúť, do ktorých je ich rozum w dome rodičowſkom zaſnowaný.

A čo nado wſſetko, treba w ních wzbudiť prawú bázeň božiu, zoſſľachtiť ích ſrdce a wôľu, záſobiť ich dobrými mrawními záſadami. Wtedy ſſkola nebude dačo zbytočného. Doraſtie pokolenie rozumné a mrawné. A to tiahne za ſebou i hmotné blaho.

Tak je, priſwedčil Raſtic, a môj ſſlechetný priateľ a pomocník Semenák činil to s nezlomnou wytrwaloſťou, riedkym ſebazaprením. Súc ſám jediný, podelil ſebe dietky, podľa pokroku, na triedy, a aby jedny nezewlowaly, keď ſa zapodiewa s druhými, hneď ſwolal zwonom ſtarſſie, hneď mladſſie. Učí pres celý deň, ba eſſte i w noci, pri ſwojích ſwiecach. A činí to s takou láſkou, že ho deti majú radſſej, nežli wlaſtních rodičow. Obſtupujú, oblapujú ho, weſſajú ſa na neho. Lebo i hrá a bawí ſa s nimi, je s deťmi dečkom. Pri peknej chwíli wywedie ich na dwor, do záhrady, na pole, a práwe wtedy

učí ich najwiac, keď o učení ani zdania nemajú. Deti samé pýtajú poučenie, tak umie wzbudiť w nich dussewnú samočinnosť. Zaopatrí im tu i tam i společnú s rodičmi zábawu; preto i týchto odusseweňuje. Nikdy ste takej kypiacej ochoty newideli. Deti plačú, zdržujú-li ich rodičowia od sskoly. Pokút žiadnych neužíwa, ani nepotrebuje. Jedno prísno popatrenie alebo slowo je dostatočná pokuta. Bude to swet, keď takto wychowané pokolenie zaujme postať žiwota. O sskolský plat nikdy sa neuháňal, nenabehowal, neodkazowal na rodičow.

Tak sa stalo, že prázdna pred tým sskola preplnila sa a úspech bol prekwapujúci. Rodičowia len ústa otworili, čo to wssetko tie ich detinky wedia, a počali stydeť sa ich. Bo neraz, keď činili alebo pohoworili dačo neslussného, deti ich zawrátily a harussily.

Pán učiteľ dobre rátal, že úspech wo wýučbe wystawí i sskolu. Za dwa roky trápil a tiesnil sa w budowissku starom, na tretí mal pohodlnú murowanú sskolu. Podliaci sa darmo odwoláwali na pána s welikým nosom, howoriac: Nech buduje sskolu, keď nás o sosbierané na ňu peniaze ozbíjal! Čo z tých žalôb? odwetili rozumnejssí. Budeme-li len wtedy mať sskolu, keď sa pri terajssích pánoch sprawodliwosti dowoláme, sskoda nám i howoriť o sskole. Ochotní donutili neochotných, a ač panstwo nedalo k tomu kúska drewa, predca wystawili sskolu poriadnu,

spolu s inými budowiskami, chliewami, humnom, sypárňou. Pán učiteľ už wtedy pojal si towaryssku žiwota.

Za ten čas, ozwal sa tento, strawowal ma pri swojom stole pán farár z lásky.

Akoby nie? reknul Rastic. Weď ste pracowali i za mňa. Nedowolil mi, bratia, ani wierouku prednássať. Deti sú wraj už len na mňa priwyknuté. Aby neboly mýlené, chcem ich sám učiť wssetkému. A mal prawdu. Ja bych nikdy nebol dowiedol získať si w takej miere tú mrwu.

Som wôbec, pokračowal, ctiteľ a milowník učiteľow. Wy, páni, ste hlawní wzdelawatelia ľudu. Bez wás nič by neosožily wssetky nasse kázne, byťby cicerónske boly. Mládež poučiť a zosslechtiť, to hlawnia wec. So starými hriessnikami už ničoho newykonáš. Cením teda wysoko wasse obtížne powolanie. Ale s mojím dobrým učiteľom som zwlásste spokojný. Je to muž k tomu narodzený, žije wcele swojmu úradu, pokračuje w ňom s akýmsi swatým zápaľom. Čo iným nechuť a omrzlosť, to jemu pôsobí najwätssiu radosť.

Nasslo by sa to i wiac ochotných, ozwal sa Škorec, keby ľud bol wďačný, a farári takí, ako wassa welebnosť. Ale w sedliakowi niet kapky uznalosti. A od kedy dostal swobodu a wlastníctwo, je esste stokrát skrbnejssí a osskliwejssí. Wystatuje sa: Ja pán, ja pán! Ale len

žre a pije, len ſebe powyſſuje z roka na rok plácu, učiteľowi eſſte ujíma. Predtým pracowal ſo ſtatkom za tridſať krajciarow pres deň, teraz žiada päť zlatých. Ale rechtor doſtáwa i teraz len tak ſſtyri krajciare kľúčowého, ako keď ſi za to mohol kúpiť funt mäſa. Ba eſſte i z toho mu neſtydatec utiahne. Krúti hlawou, že zapomnel, že ztratil, že mu weru chýba krajciar. Prijdeš-li po ſpiewaní do jeho domu, wrhne ti práwe tak dwa krajciare, ako tulákowi žobrákowi. Na oferu ti wrhne gombičku bez úſſka, alebo eſſte wezme z kopky, nie žeby wrhnul ſwoj žobrácky polkrajciar. Sproſtý nádenník teraz žiada na deň zlatowku, a učiteľowi nepadne na deň ani pol zlatowky. Neoſtíchajú ſa ani na poli ſſkodu zrobiť. Tu ti ſpaſú lúku, úrody, tam zkradnú zemiaky, mak, kapuſtu. Keď ſom bol na tom driečnom „náhrodňom naukobehu," kde ſme wſſetko poznali, čo poſlaní miniſteriumom učbári newedia, a doma ſa wyſtawili klebetám, akýſi planý člowek poorezowal mi wſſetky klaſy w krížoch. Sedliak je neuznalá, newďačná ſtwora. A z pánow farárow kto je tak laſkawý oproti ſwojmu pomocníkowi, ako waſſa welebnoſť? Umejú len rozkazowať a bremená nakladať, ktorých ſami ſa prſtom nedotknú.

Práwe to je, odwetil Raſtic, že môj Semenák nedal ſa mýliť žiadnou newďačnoſťou, z nejž i jemu z prwu hojne za podiel ſa doſtalo. Uznali, že je dobrý učiteľ, ale mu ničoho

nedali. Ba nassli sa i mudrci, ktorí na jeho wecnaté wyučowanie reptali, že len hlúpstwa kadeaké učí. Nawyknutí hľadať wssetku múdrosť w reči, boli by chceli, aby deti učil maďarsky a nemecky. Čo im wraj po wssetkom, keď nebudú rozumeť, čo howoria páni? To prawda, že teraz dossiel zaslúženej odmeny; ale mohol-li to predwideť? Ani z ďaleka. Lebo pozdwihnutie tak hlboko padlej obci wiselo od nenadálych udalostí.

5.

Úmysly nasse, pokračowal Rastic, boly z počiatku skromné, obmedzowaly sa len na wlastné nasse powolanie, na sskolu a wýučbu.

Náhle každodenná sskola prissla trochu do poriadku, chcel hneď pán učiteľ zawiesť i nedelňú sskolu pre dospelejssiu mládež. Ale ja som ho odhoworil od toho. Dajte tomu, reku, na teraz pokoj. Škoda to započínať, o čom možno predwideť, že sa nezdarí. Napred si musíte odchowať inakssiu mládež. Terajssia rozbujnelá a zhowadilá wám neprijde.

Za možné som oproti tomu uznal zawedenie skromnej opatrowne maličkých. Swolaw po nessporu gazdow a gazdinie na farský dwor, takto asi som ich oslowil: Drobné deti zapríčiňujú wám w čas polních prác welikú starosť. Po poli ich so sebou wssade wláčiť nemôžete,

doma musíte zanechať pri nich staršie deti, ktoré by alebo do školy ísť maly, alebo wám pomáhať mohly. Potom deti samé wšeličo dokážu, najmä s ohňom. Zamykať ich do chyže už preto neradno, že zdiwejú ako zwer. Chceli by ste dačo máličko obetowať, aby ste sa klopoty tejto zbawili a dietky w bezpečnosť uwiedli?

Ba weru newiem, ozwala sa jedna newesta, čo bych dala, keby mi dakto starosť o deti z krku zosňal, a ostatnie jej prisswedčowaly.

Tomu, pokročil som, ľahká a laciná pomoc. Stará, newládna Kapustaňa býwa wždycky doma, a znáte ju ako triezwu, poctiwú, rozumnú, dobrých mrawow osobu. Odneste teda deti k nej. Ona wám ich za maličkú náhradu nielen ochráni a opatrí, než i trochu pocwičí. Dajte jej po štwrtke žita od decka, nuž bude wám i jej spomoženo.

Ja dám wďačne, i ja, ozýwaly sa radom ženy. Kapustaňa, s ktorou som už predbežne wec wyrownal, bola predwolaná a zjednaná. Tak sme mali opatrowňu maličkých, aká môže byť na chudobnej dedince.

Dietky sa tam nielen ochraňujú, než i cwičia trochu. Kapustaňa ich učí, podľa náwodu pána učiteľa, ktorý ústaw každodenne nawštewuje, čísliť, zwieratá, stromy, byliny, kamene poznáwať, ba i modliť sa a spiewať. Potom im wšeličo rozpráwa a hry nawrhuje. Wo hlawnia wec je len zábawa a ukrátenie času. Priwykajú

deti i ku poriadku, čiſtote, a ſpoločenſkému obcowaniu. Pod dozorſtwom budí a oſtrí ſa w ních i mrawní cit, keď ich opatrowkyňa tu pochwáli, tam pohaní.

Môžem powedať, ozwal ſa Semenák, že to potom, keď prijdú do ſſkoly, ktorá ſa im ako odmena predſtawuje, na deťoch poznať. Ktoré nechodily do opatrowne, newedia ani do piatich načíſliť, ſú wcele blbé, každého myſlenia neſchopné: ktoré pak chodily, w tých ſú duſſewné ſchopnoſti už trochu wzbudené, ba znajú už i maličké počty a modlitby. O mnoho je menſſia s nimi klopota. Je to dobrá príprawa pre ſſkolu.

6.

Tak ſme učinili wſſetko, wzal zaſa ſlowo farár, čo bolo možno, ku duchowniemu proſpechu ſwereného nám ſtáda. Na tom ale nemali ſme doſť. Obrátili ſme pozor i na hmotné potreby zúboženého pre ſwoju nedoſpeloſť a chýliaceho ſa ku konečnej záhube ľudu.

Bolelo ma, keď ſom widel, čo ſa wodí. Oſwobodený nenadále ſedliak zle užíwal ſwojej ſwobody. Šlo k tomu, že ſa uwrhne do ſtawu tiſícraz horſſieho, nežli bol pod panſſtinou, do úplného holomſtwa a zajatia židowſkého. Lebo oddal ſa ozornému pijanſtwu, a márnil i ſám základ hoſpodárſtwa, oſminy. Náhle ſa doznali,

že panské pred tým role, lúky sú ich wlastnosť, a že ich možno i predať, hybaj! pili a brali na ne, ako baran na rohy, až ím židi dali wystawy a wyháňali nahých z domu. Nadobýwal len triezwy richtár Hučko a skrbný Pelechawý.

Tento, zamiessal sa úradník Rozumowský, wyrwal i Kobzayowi z ruky tie sstyri sedliacke osminy, ktoré tak nadužíwal k ukriwdeniu sed-liakow. A to dosiahnul fígľom. Čo ím z tých osmín, pán weľkomožný? howoril potuteľne. Nech mi ich predajú. Kobzay si dal powedať, bo sa nachádzal tiež, ako newestkár, hráč a ssialený milowník skwosu, wo wečných nesnádzach. Budem ím robiť za ne sto dní s koňmi. Kobzay pristal, bo sme práwe nemali na dostač záprahu, len sto zlatých si esste k tomu wyjednal. Kúpa sa uwiedla do poriadku, a chytrý Pelechawý čo nezrobí? S dobrými koňmi robil sebe, pro pána kúpil dwe také mrssiny, čo bys' ich motlou za-bil. Na týchto odrobil sto dní a potom sskapky predal so ziskom.

Hostia sa smiali, slowo prewzal zasa Rastic. Pelechawý neustúpi w lakomosti a fígľoch žiad-nemu židowi; ostatní ale sedliaci rútili sa strem-hlaw do prepasti holomstwa. Ktorak tomu pre-kaziť? radili sme sa s pánom úradníkom Rozumowským a prawotárom Stupnickým.

Pretriasali sme wssetko, a wssetko sme na-ssli nedostatočným. Kázať proti pijanstwu? To

znamená hádzat hrach na stenu, hus oliewat, murína umýwat. Sriadit spolok striezliwosti? Nikto z tých, ktorí ho potrebujú, neprijde do neho. Nezbýwalo nič iného, ako dochowanie zdrawssieho pokolenia. Ale toto prijde pozde, ked už zhowädili otcowia a matky wssetko premárňa, a deti nebudú mat wiac čo ochránit.

Abysme aspoň opozdili trochu konečnú zkazu nesstastných, uwažowali sme, ktorak by zmiernit tú hroznú úžeru, ktorou si židowstwo ľud kresťanský podmaňuje. Lebo to až wieru prewyssuje, ktorak židi umejú koristat z wečných peňažitých nesnádz i hýriwých pánikow i zhowädilej sedlače. Len jeden na to príklad. Za sstyridsat zlatowiek takéto musel platit oplanský Humenský úroky: Zasadit do swojej roli sstyridsat korcow židowých zemiakow, roku zo swojho pohnojit, zemiaky posadit, dwa razi okopat, w jeseni wybrat a domow priwiezt. To činí o mnoho wiac, nežli istina sama, a sedliakowi nezwýssil sa ani jeden wozík hnoja pre swoju potrebu. Takto musí dlžník príst o pár rokow so wssetkým činom w ruky weriteľowe. A to predca ľahkomyselných korheľow neodstrassí. Len pijú a činia dlžoby. Daň nikdy nezaplatia ináče, ako zo židowského messca, ked predca majú zárobok taký, žeby tri, sstyri dni wssetko wyplatily. Čo tu počat? radíme sa. Ktorak týchto ľahkomyselných bláznow ochránit aspoň pred tou nesmiernou úžerou, ktorej už i sám zákon otworil brány do korán?

Hotowá pomoc bola by bývala wo chrámowej pokladnici. Ale čože? Chrámowé peniaze noſia ſa napoſpol do úrokowní. Opatrowníci ich ſſtíťa ſa ſweriť ich ſedliakom. Bo ſedliak ſlowo nikdy nedrží, najmä oproti cirkwi a farárowi. Spoliehajúc ſa na wečné ſhowiewanie a beztreſtnoſť, úroky za roky a roky neplatí, a pri tom zas iné dlžoby ſnuje a pije na úwer. Na preznačenie (intabuláciu) w pozemných knihách priſtať nechce, bo to pri malých ſummách i nákladné. A bez toho ani ſa neſpodiewaš, keď uſlyſſíš, že oſminy ſú predané z ruky, alebo priſſly na bubon. Nawrhnem teda založenie malej wzájomnej pomocnice.

Pomocnica, priateľ Stupnický na to, podmieňuje nielen požičky, než i wklady. Jedni muſejú dať zbytočné peniaze, aby druhým mohly byť požičané. Na Chujawe kto ti čo dá? Z počiatku aſpoň nikto nič, bo ľud eſſte newie, čo to. Ale dačo predca učiníme. Wypracujeme ſtanowy a poſſleme ku potwrdeniu na miniſterium, aby to malo zákonnú moc. Do počiatku dáš celú chrámowú pokladnicu. Táto bude ſlúžiť za základ a ſama len brať celý užitok. Wätſſie ſummy zabezpečíme w pozemnej knihe, menſſie dáme na zmenky, a budeme pri tom pokračowať wcele podľa zákona, požadowať zowrubné dodržanie čaſu. Keď uwidia, že to nie žart, naučia ſa poriadku. Ja obſtarám wſſetko za darmo.

Abys' nebol obtížen, howorím, powediem

ja zápisnice. Ty obstaráš len práwne záležitosti, menowite wyberanie dlžôb. Tebä sa budú wätšsmi báť, a mne neuprositelnú prísnosť úrad nedowokuje. Wystawil bych sa najwätšsiemu nebezpečenstwu. Tu widite, páni, ako sme sa wzájomne podporowali, jeden druhého nedostatky doplňowali. —

Wšsetko bolo čerstwe uwedeno wo skutok. Otworili sme wzájomnú pomocnicu na dedine, a nie bez príčiny sme ju tak nazwali. Bo našsli sa brzo i takí, ktorí swoje zbytočné peniaze swerili nám, aby im doma bez užitku neležaly, alebo aby sa s márnotratníkmi za swoje užierať a hrdlowať nemuseli. Prichádzali i zo súsedních obcí k nám i o požičku i s peniazmi. Tak sme wždy s wätšsími summami narábali a wždy wiac wykažili. Do teraz sa chrámowá pokladnica zdesaťnásobnila.

Staršsí Lukáč, ktorý to s welikou bedliwosťou poslúchal, sa ozwal: Je-li to účastinársky spolok, tá wašsa wzájomná pomocnica?

Naskrze nie, odwetil Rastic. Wkladatelia berú len úroky, šsesť od sta; s wýkažkom nedelíme sa s nikým.

A ktorak to ide s weritelmi? tázal sa ešste Lukáč.

Z prwu, slowil Rastic, bol s nimi kríž. Chceli zachádzať, ako zwykli, s cirkewními požičkami, driek podržať na wečnosť a úroky pla-

tik po rokoch, alebo nikdy. Keď ale jeden druhý sa popiekol, pamätali na swoju powinnosť a držia zowrubne čas.

Nemiernej úžere učinen podnikom nassím koniec, keď sa obchod ujal a rozssíril. Už nemohli wiac tak lúpiť; museli znížiť i oni úroky. To bol prwý krok môj za medze cirkwe a sskoly.

7.

Pozostáwal ale esste jeden druh úžery, z ktorého koristali nielen židi, než i pár zámožnejssích sedliakow.

Wodilo sa i u nás, čo wssade. Planí gazdowia wytrowili sa pres zimu zo wssetkého. Jedných pritiskla daň, alebo žid. Museli zpredať, čo sami pre swoj dom a hospodárstwo potrebowali. Druhí mali weselie, krstiny, pohrebný tor. Museli, mocou obyčaja, napájať celú obec, aby horssí od druhých neboli. Mnohí wláčili bez zwlásstnej príčiny korec za korcom do krčmy, mužowia zjawne, ženy a synowia tajne. Na jar potom ani čo zjesť, ani čo zasiať a posadiť. Koristali z toho obrezaní i neobrezaní úžerníci. Požičiawali zbožie a zemiaky tak, že ím dlžník tri za jeden korec wrátiť musel, alebo siali a sadili s chudákmi napoly. Takému zdieraniu, myslím si, musí byť učinen koniec. A pomoc bola snadná. Wo wzájomnej pomocnici ležaly práwe peniaze bez užitku.

Ohlásim teda cirkewný sbor a reknem shromaždeným: Wystawme prostrannú sypáreň s piwnicou. Mnoho to stáť nebude. Kameňow máme pod nosom dosť, roboty dáte wy. Treba len wápno, drewo, dosky kúpiť a remeselníkow platiť. Užitok pak chrám boží bude mať weliký. Nakúpime z počiatku nemnožko zbožia a zemiakow a budeme požičiawať. Za každé sstyri korce wráti nám dlžník päť. To je maličkosť w prirownaní s panujúcou medzi wámi úžerou, a predca sa behom času zásoba nekonečne rozmnoží. Bude tým spolu obec na prípadnosť neúrody trochu zabezpečená. Skúsili ste už, aké roky prichádzajú na polních hospodárow. Úrody chybnú, ba časom práwe nič sa nezrodí. Tu potom bohatý musí sa wytrowiť, chudobnému prichodí zahynúť. W takom nesstastí pomohla by plná sypáreň tak, ako w Ägypte za časow Jozefowých. Keď je drahota na trhu, wy byste mali doma kde sa založiť, aspoň na wýsew.

Skrbec Pelechawý sa ozwal: Pán Boh stworil wolky a čert spolky. Nech každý pečuje o sebä. Ja mám do wôle božej wždy; prečo nie každý? Weď mne tiež manna z neba nepadá. —

Bojíš sa, že ti odpadnú cicky? zawrátil ho richtár Hučko, a ostatní grúnili.

Pelechawý sa ohliadol po nich srdite: Newiete, čo robíte, chcete wziať na sebä darowné bremeno. Čo pán farár powedajú o ubezpečení

sa na prípadnosť neúrody, to nestojí. Lebo zemiaky držať sa za dwa roky nedajú, i zbožie by ztuchlo, keby sa neobnowowalo. Keď ste na jar požičali a nič sa wám neurodí, z čoho nawrátite w jeseni? Alebo budete núteni dať poslednie, alebo sypáreň zostane na zimu prázdnou. Kde tu teda pomoc w biede, alebo úlewa w čas hladu?

To sslo do žiwého. Sedliaci, akí sú, počali sa sskrabať za ussami a priswedčowať: Weď je to weru prawda.

Slúchaj ty! pristúpim ja k nemu. Čy ty w neúrodnom roku nežiadaš w jeseni nazpäť, čo si požičal na jar?

Horkyže nie! ozwali sa mnozí. I poslednie zrno wydre od nás.

No widíš! reku. Keď tebe musejú wrátiť, prečo nie chrámowej sypárni? A ty by si w čas drahoty wssetko zpredal. Sypáreň ale čo prijala w jeseni, to na jar wypožičia zasa, bez ohľadu na ceny. Dačo zrna zanechá sa wždycky i w zásobe na prípadnosť polnej nehody.

To podejstwowalo. Darmo sa zpúdzal esste Pelechawý s daktorými inými úžerníkmi. Ostatní uzawreli, sypáreň bez odkladu budowať, čo sa hneď i wo skutok uwiedlo. Položila sa tým úžerníctwu medza i pri článkoch potrawních.

A to som powažowal za ostatnie, čo som mohol ako farár wykonať. Na dalssie podniky

som nemyslel. Pečowal som len o to, aby powstalé záwody neklesly, než wždy wiac sa wzmáhaly.

8.

Tu ti jednoho dňa prikwitne priatel Ruzumowský. Wieš-li čo nowého? Na Kobzaya oborili sa weritelowia, predáwa majetok.

Hm, hm! pokrútim hlawou. To sa dalo predwidet. On i ona prowodia žiwot nezriadený. On si drží postranné milenky, ona milencow. Nad to ten pochabý skwos a karty, čo tiež oba jednako milujú. Kobzay taký galgan wo swojom spôsobe, ako Humenský alebo Kožuch. A má už kupca?

Trhuje sa, weti priatel, s tým obrezaným welkomožným tam na konci dediny.

Rozumel Dáwida Schelm-a, majitela grófskeho predtým majetku. Pamätné je, ktorak prišiel chytrák tento k nemu, bo to objasňuje to rychlé klesanie dáwnej aristokracie a dwíhanie sa židow, ktorého koniec bude úplný prewrat wšetkých pomerow. Požičal nič wiac, ako päť sto zlatých hýriwému, wždy utisknutému gróĭikowi. Nikdy, keď sa žid dostawil so zmenkou, peňazí nemal, a pokaždé dal mu nowú zmenku na dwojnásobnú summu. Táto wyrástla pod krátkym časom tak, že gróf bol rád, keď mu žid na majetok, čo stál wyše sto tisíc zlatých, osem tisíc

doplatil. Toto je ten Dáwid Schelm, ktorého priatel Rozumowský nazwal obrezaným welkomožným, ako sa teraz býwalý otrhaný pálenčiar dá titulowať. Kobzay čo pýta za swoj majetok?

Za pädesiat päť tisíc, wrhnul priatel rukou, ho púsťka, s wšetkým statkom i náradím, do ostatnej srsti a retiazky, ten blázon. Boh mu odňal rozum. Žid len lesy dá wyrúbať, ta wšetko wyplatí, majetok mu zostane za darmo. Ja, priatelu, som bez chleba.

Wo mne wzkrsla nowá myšlienka. Je už smluwa podpísaná?

Newiem.

Poďme, howorím, ku priatelowi Stupnickému. Od neho sa doznáme istoty.

Stupnický nám wyprawowal, že sa stránky ešte nepokonaly. Žid wraj dáwa päťdesiat, Kobzay žiada wyše toho päť tisíc.

Dobre, dupnem nohou, majetok odkúpi obec. —

Bah! zasmial sa Stupnický. Ti opilí Siléni? Lenby oni stačili wyplacowať rowášše krčmárom. U najmnožších z ních by si so swiečkou krajciara nenašiel.

Nič to, reku. Požičia krajinská úwerkowá banka, keď zawiažu spolu urbársku čast chotára.

Powedáš dačo, zamysiel sa priatel Stupnický. Žid naduživa nesnádz Kobzayowých a ja som jednatelom banky na týchto stranách. Čo

ale ſedliaci? Priſtanú-li, tí lajdáci? S nimi prehoworiť čím ſkorej.

Zajtrá, powedám, je nedeľa. Prijdete po ſlužbách božích na faru. Za ten čas hlboké tajemſtwo.

9.

Ohláſil ſom cirkewné ſobranie. Sedliaci priſſli wſſetci, z chalupníkow ani jeden. Lebo títo ſi kažobia, že rowní im predtým ſedliaci ſtali ſa pánmi, nerobia nič, len žerú a pijú; oni že teraz muſejú nieſť i ích bremeno, a k tomu eſſte platiť za ích ſwobodu. Z prirodzenej člowekú záwiſti ſtrania ſa nowých pánow. Preto ani na ſobranie nepriſſli. Nech wraj idú páni, my i tak ſme tu len robotné howiadka. A to bolo naſſe ſſkaſtie, že ſa odtiahli, bo wec ſa muſela diať pod pokrywkou.

Triezwi ſte wſſetci? ozrem ſa po prítomných. —

I weď ſnáď len do božieho domu nikto nepôjde opilý, ſlowí Pelechawý.

Máme wám ſdeliť, pokročím, wec dôležitú. Muſíte ale ſľúbiť mlčať o tom a neíſť za dwa týždne do krčmy.

Zwedawoſť ích primäla k priſľúbeniu.

Ináče, howorím, je to weľmi radoſtné, čo wám máme predložiť. Ide o to, či chcete byť pánmi?

Zdá sa, slowil Hučko, ktorý pre swoju úklončiwosť porád úrad richtársky zastáwal, že si pán farár robia žartík s nami.

Žiaden žart, howorím. Pán Kobzay predáwa swoj majetok a Schelm ho kupuje. Zawládne žid celým chotárom.

Nech zawládne, kywnul plecom Kožuch. Čo nám z toho? Jeden nám tak nič nedá, ako druhý.

Humenský dodal: Či krstený, či nekrstený žid, wssetko jedno.

Áno, áno, powedám, ale wždycky zle. Panstwo nech je akékoľwek, či ctí Krista či Mojžissa, činí s wami, čo žiwe chce. Bo tá rownopráwnosť pred zákonom stojí len na papieri. Skutkom taký stáwa rozdiel medzi sedliakom a pánom, aký bol pred wymanením.

Už to síce prawda, posskrabal sa za uchom Kožuch. Proti pánowi, akúkoľwek ti zrobí kriwdu, nikdy newyhráš.

Súdy a súdcowia sú len na to, ozwal sa hrubý Bučak s bajúzami, aby pomáhali pánom a židom utlačowať chudobu.

Ako my tu môžeme, dodal husár Zajac, wyhrať prawotu o lesy! Wssade dáwajú a nám nič.

Tak je, priswedčím. Prawota sa wlečie už sedem wysse tridsiatich rokow, a esste ani len tá otázka nenie súdne riessená, či ste bývali w užitku drewobrania? Ani sa nedožijete konca

tej komédie. Wrhnite teda kríž na wšetky prawoty. Kúpte majetok Kobzayow. Nebudete sa potom s nikým prawotiť o pár siah lesa, celý bude wáš. Widíte, w akej ste pre to drewo nesnádzi. Panština prestala, a wy predca i teraz robotujete. Za tie biedne hromádky prúta robíte temer toľko, ako ste robili pred swobodou za úrek. S mostami máte ustawičnú klopotu. Wy nemáte drewa, panstwo nechce dať, a predca wás nutí ku stawäniu mostow skrze slúžneho. Už pre ten les mali byste sa uchopiť príležitosti, ktorá nikdy wiac sa newráti, predchytiť majetok židowi.

Ale kde peniaze? ozwal sa Humenský. My sme bedári, ošklbali sa za ušima sedliaci.

Peniaze budú, reknul priateľ Stupnický. Požičia nám krajinská úwerkowá banka. Ja wám to wykonám, len zawiažte wšetci waše osminy a dajte mi plnomocenstwo k uzawreniu i kúpy i požičky.

Cena je tak lewná, dodal Rozumowský, že sa to temer samým drewom wyplatí, keď dáme les zrúbať. Čo nie, to wyplatia krčmy, mlyny, jatky a prenájem, jestli sami nebudeme gazdowať. Majetok pripadne obci za darmo.

Sedliaci dostali chuť, ale Kožuch im prišepnul: Newerte, nedajte sa ošialiť. Pán ta pán, a pánom niet čo weriť.

Tým sa zklátili, poodstúpili, klmali jeden druhého, šeptali. Čo šepcete? tážem sa.

Nuž to howoria, reknul Humenský, že prečo nekúpia majetok sami, keď to tak wýhodno?

Preto, odpowedám, že nám banka nič nepožičia, bo nemá na čo. Wám ale požičia, keď k majetku samému zawiažete i urbársku časť chotára. Rozumiete? Od wás, ktorý ste chodili do sškôl, to mrzko, že pri tak wážnom podniku kladiete prekážky dobrým naššim úmyslom.

Pre mňa, hodil surowe plecom, nech zakúpia za päť prstow hoc i celú stolicu.

Weru to wedzte, pozrem prísne na neho, že wšsetko prawé bohatstwo leží w piatich usilowných prstoch, a nie w mešsci.

Priateľ Rozumowský dodal: I ja mám celý úrek po Lipnickom; ja tiež zawäzujem moje osminy.

Jednako poplašsení sedliaci sa klátili, len Pelechawý ich nutkal ku kúpe, že to bude dobre.

Richtár Hučko oswedčil: Nemôžeme teraz ani tak ani inak powedať; musíme sa napred medzi sebou poradiť.

Z waššich porád, odseknul som mrzute, nikdy nič. Kto najhoršsie bude radiť, ten zwíťazí. Nie wašse porady spasia wás, než dôwera k nám. Wy ste slepci, my wašse oči; musíte byť presswedčení, že wás powedeme dobre. A abyste boli, powážte, či newypadlo wšsetko dobre, čo ste na radu naššu predsewzali? Rozhodnite sa rychlo, hneď a hneď. Wec netrpí od-

kladu. Dozná-li sa žid, že wy chcete byť kupcami, prikryje hneď a wám potom ani za dwojnásobnú cenu majetok neprepustí. Pospiessit teda musíme a mlčať. Preto som wás zawiazal ku chráneniu sa krčmy.

Richtár za tým reknul: Spolahnime sa na týchto pánow. Prawú lásku ich skusili sme neraz. Wždy nám dobre chceli.

Uchopiť sa za čerstwa tak wýhodnej príležitosti, reknul rozhodne Pelechawý. Ja zawäzujem wssetky moje osminy.

Nechže teda bude w menu božom, wykríkli ostatní; len Kožuch, Humenský a husár Zajac stále odporowali. Oni sa na nič nepodpíssu, bo nechcú w nebezpečenstwo uwiesť swoje osminy.

Dobre teda, powedám, wasse a tie osminy, ktoré už držia židia, wylučujú sa z podniku. Wy neberete žiadnu powinnosť na sebä: než ani účasti w nádejnom zisku mať nebudete. Do majetku budeme sa domáhať len my, ktorí ho kupujeme.

Mnoho sstastia! zasmial sa sskarede Kožuch. Twoje osminy, premeriam ho okom prísnym, náležia už i tak krčmárom. Čo žiadaš za ne?

Šesť sto mi dáwa žid.

Predaj ich mne.

A čomu nie? Len nech zaplatia.

I ja tak dám moje, ozwal sa Humenský, i ja, reknul za ním Zajac.

Abysme ostatních zaochotili, kúpili sme ich a wyplatili na skutku, ja a pán prawotár. A to účasť nassa w majetku, ktorá i na deti nasse prejde.

Plnomocenstwá pre pána prawotára boly hneď podpísané. Ktorak pokonal wec s Kobzayom, to by najlepssie mohol wyložiť on sám.

10.

Hneď po obede, prejal slowo Stupnický, idem s welikou úzkosťou ku Kobzayowi. Lebo známa mi bola weliká jeho nenáwisť proti sedliakom a Slowákom. Nerozkážu, tážem sa, písať smluwu so židom?

Ba weru, zwesil na pohowce smutne hlawu, napísať sa musí. Nechce konečne wiac dať, ako päťdesiat rowno. Utiskuje ma prassiwec, ale čo robiť? Dlžníci súria. Židowi budú čakať, mne nie. —

Žiaľ, howorím, že majetky prechádzajú tak skoro jeden za druhým do židowských rukú. W krátce budú mať hrabiwí títo prisselci prewahu i w majetnej triede, a tým opanujú, w spojení s kapitálom, nadobro celú krajinu. A oni sú, dodal som zúmyselne, predbežný woj ssíriaceho sa walne na wýchod nemectwa.

Nuž keď kresťani nemajú peňazí! wrhnul newrle rukou. Prečo sa nehlási kupec kresťan

a dobrý dáky wlastenec? Takému bych majetok i dačo lacnejssie doprial.

Ja bych poradil, prohodil som ostíchawe, kupca kreskana.

A koho? upre na mňa zrak zwedawe.

Zdejssia obec bola by hotowá odkúpiť majetok. Dala by zaň to isté, čo žid skubuje.

Obec? zamračil sa Kobzay a wyskoknul z pohowky. Wssiwawí sedliaci? Myslia, že budem za päťdesiat rokow kliesskami od nich wybierať po krajciaru? Ja musím mať peniaze hneď. —

Žid tiež, namítnem, nezaplatí hotowým grossom, len dlžoby prejme, pokoná sa s weritelmi. Jestli by wssak wassa welkomožnosť konečne chcela peniaze do ruky, bude i to pod dwoma mesiacma.

Ste ich adwokát? stane mi w oči.

A spolu plnomocnik, wytiahnem písmo. Wssetko je predkom odobrené, čo uzawrem.

Akokolwek, chodil Kobzay prudko po čalúne, ja oplanom sedliakom majetok nepredám. Radssej ho doprajem židowi.

Ale prosím pekne, nástojím, či nenie lepssie napomáhať rozkwet obci, nežli budowanie Jeruzalema w Uhrách?

Nič! dupnul Kobzay. To nebudem trpeť, aby w mojom kasstieli pelessila newdačná opilá sedlač. Radssej nech tu smrdí za cesnakom.

Wyſtúpim teda s poſledním dôwodom, ktorý ſa minúť s účinkom nemohol. Obec, reku, dá toľko, ako waſſa weľkomožnoſť žiada.

Kobzay zkrotnul očiwidne, ale ťahal predca wýſſe a jednal neuſtupne. Muſel ſom eſſte tiſícku pridať.

S tým ale už bol úplne ſpokojný. Smluwa ſa hned napíſala a podpíſala s doložením, že je neodwolateľná.

Pribehol potom naplaſſený žid, ſľubowal o deſať, o dwadſať tiſíc wiac, ale dobre zawiazaný a namrzený Kobzay ho wyſotil. Keď widíš, že majetok toľko hoden, prečo ſi nedal wtedy? Prečo ſi ma tak utiſkowal, oplan? Chcel ſi mňa oklamať, oklamal ſi ſám ſebä.

Probowal potom s námi. Narucowal nám dwadſaťpäť tiſíc, a mne päť z oſobna, abych nahowáral ſedliakow ku prepuſteniu mu majetku. —

Títo ſi už teraz bláhali. Wlaſtná wſſak ſproſtači newdačnoſť ani tu nechýbäla. Oplanſký Humenſký nadſtrknul ím zo záwiſti, že ſom ſa ſreknul s pánom a ich o ſſeſť tiſíc zlatých oklamal. A oni uwerili trhanowi tým wiac, že ich popudzowali i krčmári. Bolo plno oproti mne podlých klebiet a ſurowého zlorečenia.

A s peniazmi potom ako? tázal ſa farár Peľuch.

Wyſlaný od banky ohliadač, wetil Stupnický, dal mienku, že ſa môže požičať ſſeſťdeſiat

tisíc. Zostalo nám teda ešte na nákladky štyri tisíc. Zplácanie driekú s úrokmi uloženo je na dwadsať liet w rowných čiastach.

Kobzay wzal peniaze a pošiel s ťažkým srdcom na druhý skromný swoj majetok. Teraz dostal úrad pri wrchňom súdu. Bo to teraz wšetko, čo pošlo z wysokej šľachty, bez ohľadu na schopnosť, zaopatreno byť musí.

11.

Lukáč zdwihnul prawicu s dútnajúcou smodkou: Teraz nám ale powedzte, bo to je najzanímawejšie, ktorak ste potom hospodárili s tým majetkom? ako zplácali dlžobu?

Najwýdatnejší prameň dôchodkow, prewzal slowo Rastic, boly lesy. Bo teraz, pri množiacich sa porád železniciach a fabrikách, ide drewo do ceny. Podelili sme ich, zanechawše dačo i pre sebä, na dwadsať rowných častí. Každý rok wytne a predá sa jedna. To skutočne toľko robí, že málo čo wiac platíme do banky.

Krčmy, jatka, mlyn boly nám tiež na dobrej pomoci. Bo z prwu zanechali sme wšetko pri starom.

Za role a lúky dáwal nám žid päť tisíc prenájmu. Sedliakom sa to ľúbilo, ale ja som ich z toho zrazil. Majetok, reku, prijali sme zásobený, nie pustý. Nač by sme ho teda dáwali do prenájmu? Wyšli by sme zo wšetkého, žid

by nám budowiská zpustossil. A wykážime wiac, ako žid, bo nebudeme potrebowať toľko čeľade, nájemníkow práwe nie. Čo nebudú stačiť nasse záprahy a nassi chalupníci, to doplníme my. Spojenými silami pôjdu nám roboty rychlo. Dáme pri tom mnohým chleba, menowite pánom úradníkowi a prawotárowi, ktorých by žid prepustil. So židmi wôbec nechcem mať činenia. Len krčmárow musíme trpeť do wyprssania času prenájmu.

To bolo odobreno. Obrábänie majetku prewzali sme sami. Pánu úradníkowi ponecháno wedenie hospodárstwa s plnou mocou a s powýssením platom. Ja som prewzal bezplatne wrchniu sprawu, pri čom musel som sa prestehowať do kasstieľa. Lebo pre obchod s toľkými ľudmi, pre tak mnohé zápisnice, písma, sskrine, moja biedna fara bola priúzka. Nerád som to učinil, abych newzbudil záwisť, ale musel som hľadať miestnosť priestrannejssiu.

Pán učiteľ nawrhnul, aby mi držali pomocníka, tak rečeného kapláňa, než za to som sa podakowal. Mal tom za to, že pri tolikom praktickom účinkowaní dlhé ciceronské kázne odo mňa žiadať nebudú, ale sa uspokoja s krátkym praktickým napomenutím. Wymienil som si len, že nikdy na žiadnom pohrabe kázať nebudem.

To to! pochwálili ho farári. Bodaj by si ničomné toto bremeno zosňal i zo ssije nástupcow. —

Je zoſňato, zaſmial ſa Raſtic. Nikdy tu wiac po ſmetiſkách kázať ſa nebude. To je tá najmrzutejſſia powinnoſť ewanjelického kňaza. Z toho nikomu nič. Je to len obeť prináſſaná márnomyſeľnoſti. A kňaz odťahuje ſa tým od užitočných priac, ako náwſſtewy ſſkoly, činí ſa ſmieſſnym, wyſtawuje klebetám a hubí. Nútený bez prípravy do ſweta kázať, činí to potom i w chráme, ſype neprežuté ſlowo božie z rukáwa.

Škorec ſa ozwal: Tak by zruſſiť i tie pohrabnie werſſe, ktorými náš učiteľow hlúpa márnomyſeľnoſť morduje. Ja to činím s najwätſſou nechuťou.

A ſluſſne, priſwedčil Raſtic. Ničomnou parádou touto činí ſa i učiteľ ſmieſſnym a odťahuje tiež od ſwojej ſwatej powinnoſti. Katolícky kántori ſpiewajú tú iſtú odproſſkanku na každom pohrabe: u ewanjelikow ſa žiada, aby odpytowanka i werſſe wſſade boly inakſſie, a aby ich rechtor ſám wyhotowil. Aká to obtížna práca pre učiteľa a aká daremnoſť! Newolil by za ten čas učiť deti, pokuď pero hryzie na ničomných klapanciach? Ja ſom prewiedol zruſſenie toho na wždy w cirkwi mojej. My mrtwých wyprewádzame len ſo ſpewom a modlitbou.

A w Nemecku, poznamenal Lukáč, ani toľko ſa nedeje. Služobníci cirkewní zriedka idú s pohrabom, len príbuzní a ſúſedi wyprewádzajú pri wſſetkej tichoſti mrtwého. O dôchodky ktorak ſte ſa poſtarali?

Zlepssily sa, odwetil Rastic, a sice primerane nássmu powolaniu. Osminy farské a učiteľské pripojily sa ku majetku. Farárowi a učiteľowi ponecháno len toľko, aby mal trochu mlieka w dome, mohol si držať páru krawičiek. Miesto toho dostáwa wssetko hotowé, čo len do domu treba, drewo, zrno, strowu, zemiaky, kapustu, i pár sto zlatých peňazi. Nemusí teda gazdowať, môže žiť wcele úradu, zwlásste mládeži. Platy sme wymerali dwúm učiteľom. I farárowi sme učinili za powinnosť, na miesto tých ničomných pohrabních kázní, učiť wo sskole deti každý deň dwe hodiny.

Peľuch sa tázal: A čo ste učinili s chalupníkmi?

Na to odwetil úradník Rozumowský: My máme prirodzene činenie len s tymi, ktorí ku Kobzayowmu majetku náležali. Urbárskych odbyli sme wyznačením im ku swobodnému držaniu istých rolí a lúčok. Dworným polepssili sme znamenite. Nawrátili sme im odňaté roličky, dali drewa, určili neobmedzený predtým počet powinných dní, zrussili nutnosť pracowať, keď ich odrobia. Tí i títo sú úplne spokojní.

12.

Kúpený teda majetok, reknul Lukáč, stal sa spoločným imaním osminárow. Čože ste učinili strany účasti wo práwach a užitku?

To bol twrdý oriessok, pokýwal Rastic hlawou, pri tom boly nesnádze, ktoré nám zapríčinily mnoho hlawybolenia. I postranní delali nám galibu i nassinci.

Loptossi tí, ktorí predali swoje osminy pri rozhodnom kroku, widiac úspech chceli kúpu odwolat, behali na stolicu, po prawotároch. Krčmári, ktorí už boli dwadsat osmín k sebe pritiahli, domáhali sa tiež k majetku, bo že ho kúpila obec a w obci sú i oni. S tymito prisslo na prawotu. My sme sa držali toho, že nie obec ako taká kúpila, než spolok nadobudnul majetok, a že kto nekupowal, smluwu nepodpísal, za nič neručil, žiadnu powinnost na seba newzal, tomu nič do kúpy. Súd dal nám za prawdu.

Medzi účastníkmi podniku powstalo weliké wrenie. Chceli dokonca majetok medzi sebou podelit. Stálo ma to mnoho zápasu, až som im to z hlawy wybil. Ustúpili len tomu, že banka bude powažowat spolok za rozpustený, swoje peniaze za ohrožené, položí teda ruky na majetok a pustí ho na bubon.

Nepreraziwsse s delením, počínali si aspoň zpurne, hlawate, surowo, podlo. Keď sa na pozwanie shromaždili ku poradám, žiadali oldomásse. Nechže nám wraj dajú súdoček, nech, weď je to nasse, weď máme z čoho. Wycteni za to, prestali chodit, reptali, že my sebe sami majetok osobujeme, žreme a pijeme, im ničoho nedáme. Keď sa im kázalo do roboty, buď nessli,

buď priſſli neſkoro, a potom jeden pred druhým zahálali. Kto mi wraj rozkáže? Keď chcem, robím, a keď chcem, nerobím. Hnali pres wſſetky zápowede do leſa ſtatky, puſtoſſili mladé ſtromky, nedali ſi rozkázať. Weď to wraj naſſe. Čo komu do toho? Leſníka, keď ich wyháňal, zbili. Muſeli ſme i ſtolicu wolať na pomoc.

Zkrotení pandúrmi, chodili wykrikujúc, že ſme tyrani, tiſícráz horſſí od Kobzaya. Tento wraj bol aſpoň úrečitý pán: my ſme len takí ſwetowci odkuď noha odkuď ruka.

Zwláſſte na mňa ſa zlobili: Hľa, hľa! Nedarmo, že býwa w kaſſtieli, ale ſi i počína ako pán, ja jeho toľko a toľko. Iſtý ſurowý Bučak, ktorému woly boli zajaté, priſſiel ſo ſekerou do kaſſtieľa a hrozil mi ſmrťou, jeſtli mu woly w okamžení newydám. Akým ja wraj práwom dám zajímať ſtatok? Či je majetok jeho? wykrikowal. Ten wſſiwák, ten ſwetowec!

Žena plakala, proſila ma ſo ſlzami, abych ſa neoſſkliwil s tymi zwermi, než zapluť wſſetko a wrátil ſa do pokoja na faru. Ja ſom ale wytrwať w nádeji, že to bude lepſſie, i nezklamal ſom ſa. Diwochowia ſſemrali, ale kus po kuſe zkrotli.

13.

Dowoľ, brat, pretrhnul ho Lukáč, ty neodpowedáš na moju otázku. Ja to chcem wedeť, w akom ſtoja pomeru ku majetku oſminári?

Po vylúčení osmín krčmárskych, učinil žiadosti jeho zadosť Rastic, zostalo ich 250. Na každú vydaly sa štyri také asi účastiny, ako v úrokovňoch a bankách, teda spolu tisíc. Dľa počtu týchto účastín deli sa celý zisk, prípadne ztrata, na tisíc čiastok.

Trhať účastiny ani pri delení nesvobodno, ovšem ale predávať a kupovať. Vyhľadáva sa len prepísanie na druhé meno, na účastine samej a v zápisnici. To isté musí sa stať pri zdedení.

Ale tak, namítnul Lukáč, jednako sa vryjú medzi vás židi. Pokúpia účastiny a s časom dostanú i prevahu.

O to sme sa postarali, ozval sa Stupnický. Do potvrdených vrchnostenský stanov vniesli sme toto: Kedykoľvek má byť prenesená účastina na druhé meno, vždy má právo spolok odkúpiť ju a podržať pre sebä. Vtedy sa takáto účastina zruší. Bude ich menej a väčší pripadne na každú užitok

To sa ľahko da obísť, namítnul zasa Lukáč. Žid učiní s oplanom lživú smluvu. Udajú kúpnu summu, akú spolok nebude chcieť zaplatiť, a potom sa podelia v užitku.

I túto cestu bursovej hre sme zatvorili, vysvetloval ďalej Stupnický. V stanovách stojí i toto: Jestli by spolok, v čas predaju do cudzej ruky, nemohol sa sľahodiť s účastinárom, určí sám hodnotu účastiny. Vezme sa za základ

čistý minuloročni dôchodok z účastiny, jej tak rečená diwidenda, a wyráta sa, koľký tomu odpowedá driek, šesť od sta rátajúc. Tento driek je zákonná cena účastiny. Predawač cenu prijať musí. —

Aspoň pozastawujú korheli swoje účastiny, namítnul ešte Lukáč, a obťažia dlžobami.

Hja! wrhnul Stupnický rukou, w tom už osobná swoboda obmedzená byť nemôže. Kto komu w tom rozkáže? Odwrhnúť človek i sám žiwot môže, nielen imanie. Priechod ale účastín do rúk židowských zamedzený je na dobro, leda žeby sami účastinári židow medzi sebä prijať chceli, w čom zasa potomkow zawiazať nelzä.

14.

No múdre ste wy to nawliekli, wyznal naposledok Lukáč. Wšetko sa mi ľúbi, čo tu widím. Bodaj by našledowaly obce waššeho príkladu! Hýriwí našši pánici predáwajú rad radom majetky, židi a cudzozemci ich skupujú. Úžasný je už počet nowých týchto zemských pánow, ktorí i mestá zaplawujú a wšetky žiwnosti tiahnu ku sebe. Pre ních stawäjú sa hlawne i železnice. To sú žľaby, ktorými tečie walne do zeme cudzozemstwo a tržba židowská. Cudzozemcom a židom dáno swobodné pole ku celkowému potlačeniu naššeho maloletého ľudu. I nosí už Izrael hlawu wysoko. Židi sa wzmáhajú nielen po

biednom ľudu, ako slowenskom tak maďarskom, než i po tej šľachte, pred ňouž sa nedáwno w prachu plazili, wedú i ju rozličnými úskokmi ku zkaze, prewracajú súdy. Obce by mohly prekaziť tomuto predchádzaniu dosawád ešte wždy akosi priwilegowaného majetku do rúk židowských. Lebo obec wždy wiac dať môže, nežli žid, ač i to má swoje medze, a chodí s úplnou zkazou, jestli sa deje bez rozumného wyrátania. Znám sedliakow, ktorí pri tom o swoje osminy prišli, keď pochabe cudzie majetky pokúpili. Pri múdrom ale wyrátaní a powážení wšetkých okolností obce wiac môžu dať preto, že môžu, ako u wás, prispeť prácou, čo pri dobrej wôli a ochote ani nepocíta.

Keby takýchto úplne swobodných a zámožných obcí bolo mnoho, wtedy by celkom inakší život zakypel po krajne, nežli pri terajšom wysoko-welkomožno-pansko-židowskom hospodárení s pálenčiarňami a krčmami. Dedinský ľud by nežil wiac len pálence a židom, stal by sa zámožnejším a skrze to i oswietenejším. Školstwo by sa zlepšilo, remeslá, obchod, wedy, umenia zdwihly. Až wtedy by wstúpila do žiwota i naozajná občianska rownopráwnosť a swoboda. Teraz je len na papieru. Nadpráwie aristokratow ešte wždy trwá a duší žiwot i w obciach i w župách. Zhowädilý ľud neumie použiť swojho práwa, ktoré mu dáwa zákon. Otrokom tým len sklenka alebo palica. Celý ústawný žiwot

náš je pri takom ľudu len smiešna komédia. A w terajších pomeroch ľud sa nezmení. Nič by ale tak neprispelo k jeho ošlechtení, ako celkowé wymanenie obcí zo zbytkow feudálnych.

Wtedy by, dodal Semenák, i spisba a knižníctwo maly wýdatnú podporu. Tí našši pánici, akých najwiac, pečujú len o ničomný škwos, lowčích psow, pálenčiarne a newestky, židi uwiazli weele w materialismu. To sa wrhá z jedného zištného podniku do druhého, nič wyššieho nezná. Streže len zákon Mojžišow, na nowejšej spisbe nemeckej má len trpnú účasť, na iných žiadnu. Plesá i teraz okolo zlatého teľaťa. Pokuď tu hospodáril Kobzay, chodily mu jedny maďarské nowiny, Schelm-owi jedny nemecké. Iného diela ani ten nekúpil, ani tento. Jókay celkom prawdiwe wytýkal slowenským pánom, že keď o slowenskej spisbe ničoho wedeť nechcú, ani maďarskú nenapomáhajú. Teraz chodia do obce tri maďarské, dwa nemecké a šesť slowenských časopisow. Založili sme i knižnicu, kupujeme wšetky diela slowenské, daktoré i maďarské a nemecké. Sbierajúci na školy žiaci odnášali pred tým z Chujawy len posmech a hanušenie: teraz každý ide Boha chwáliac so štyrmi zlatowkami. Máme i sikačku k haseniu požiaru. Čo takéhoto dialo sa, pokuď tu wládli Schelm a Kobzay? Panstwo čudského rázu len na štyroch sa woziť s hrkálkami, pálenku páliť, polowať, newestky fintiť a chúdež utiskowať do krwi.

I tá do neba wolajúca panská sprawodliwosť, to jej nestydaté poličkowanie, to prijímanie osôb, to očiwidné nadržiawanie pánowi wo wssetkom, by prestaly, keby tie ssľachtické dwory, z ktorých už zmizly deresse a drábi, pressly do spoločnej ruky mohutných obcí. Koľko wenkowských obcí, toľko bysme mali dakedajssích kráľowských miest. Tieto boly prwe jedinými sídlami remesiel, priemyslu, tržby a oswety: pozatým boly by tým wssetky polnie obce, keby ich wlkolaci dáwiť prestali.

Keby ti to bolo wssade tak, ako na Chujawe, ozwal sa učiteľ Kaňuch. Ale sú i takí páni, ktorí chwatne nadobýwajú, nie žeby predáwali. W mojom Kálmanowi sedí ti aspoň desať židow. Ani neje ani nepije, len majetky a osminy nadobýwa o samých zemiakoch a kyslom mlieku. —

To sa rozumie, bránil swoje Semenák, že niet wssade Kobzayow, ale jest ich dosť po krajne. A kde sa príležitosť naskytne, treba sa jej s obozretnosťou a rozumom uchopiť. Wzdychy a žaloby na panskú sprawodliwosť sú daremné a nemužné. Treba siahnuť ku skutku, usilowať sa, wystawiť čertowi zlatý most, aby odissiel, učiniť polowičaté wymanenie wlastným pričinením celým. —

Len rozdrobenia majetkow, dodal Rastic, treba sa chrániť. To wytwára každý nákladnejssí podnik, každý pokrok w poľňom hospodárstwe.

Čo by bolo z naššich welikých, obšírnymi pozemkami wládnucich miest, keby ich mešťani podelili medzi sebou? Tej chwíle ztratily by wšetku wýznamnosť. Nič by sa nedialo spojenými silami pre mesto wôbec, wyšší žiwot by w ních zhasnul, mešťani premenili by sa w sprostých sedliakow.

Tak by i po dedinách s podelením wätšieho majetku wšetky z jeho nadobudnutia pošlé blahé následky zmizly. Rozdrobme ho, a tam sme, odkuď sme wyšli. O pár rokow bude zasa wšetko diwé, pusté, židowské, krčmárske. S držebnosťou rozmnoží sa len pijanstwo drobných statkárow a posledníe weci budú horšie prwých.

Dobre by snaď bolo, poznamenal Lukáč, zawiesť pri zakúpení celého chotára česko-braterskú, herrnhuterskú spoločnosť práce a imania i požitkow. Wtedy by obce dokonale predstawowaly jednu osobu, a podlosť jednotných bola by jatá na úzdu. Nikto by nemohol cwálať newiazane do pekla, lumpowať, márniť a potom žobrať. Každý by musel pracowať a každý bol by potom wšetkým potrebným zaopatren.

To by bola druhá krajnosť, protirečil Rastic. Tým by sa zničila osobnosť, udusil wýwin schopností jednotliwcow, premenili ľudia w púhe pracujúce mašiny. Ani toho hlawatosť slowenská nesnesie, do takých medzi pojať sa nedá. Najlepšie je, spojiť wýhody osobnej swobody s wýhodami welikého majetku. Tento treba

udržať pohromade a zanechať pri tom každému jeho maličké imanie a ſwobodné nakladanie ſo ſwojou účaſťou. Tak ſme učinili my.

15.

A dobre ſte učinili, reknul Peľuch. Celé waſſe zriadenie ſa mi ľúbi. Je mojím zdaním možno najlepſſie. Len to diwné pretworenie jednej z najſſkaredejſſích obcí w najúhľadnejſſiu nám eſſte wyſwetlite, rozumiem wýſtawnoſť. Že domy ſú z wätſſej polowice nowé, to pochádza od požiaru. Ale to diw, že neporiadne roztratené drewenné chalupy premenily ſa w poſtawené za ſſnúrou murowanice, že ſa ſtawäjú rad radom, a že wyzerajú z ohľadu podoby i miery wſſetky na wlas rownako.

Diw to ſpolkowitoſti, wzal ſlowo Raſtic. Keď požiar obrátil w popol wätſſiu čaſť dediny, priſſli pohorelci: Nech pomáhajú, nemáme ſa čoho lapiť.

Nemáte? reku. Hľa náſledky waſſeho ľahkomyſelného hoſpodárenia! Pláčete wždy tie waſſe ſmädné gágory, wyſtrájate nákladné weſelia, krſtiny, tory; na možné nehody nemyſlíte, proti ním ſa neozbrojíte. Pozwite wſſetkých radom, i tých, ktorí newyhoreli.

Shromaždeným reknem: Budowanie ſtalo ſa pre wás wſſetkých neodbytnou potrebou. Lebo i uſſetrené ohňom budinky ſú wetché, trwať dlho

nemôžu. Budete-li pri tom pokračowať každý sám pre sebä, nepostačíte. Sjednoťte sa teda, konajte spojenými silami, a wyjdete s polowicou nákladkow, nebude wám treba ani žobrať po dedinách, ako činiewate.

Ako to rozumejú? táže sa s kyselou twárou Pelechawý.

Nestawäjte, howorím, zasa drewenné klietky, než budujte na stálosť, keď máte dosť kamenia pod nohama. Nelapajte sa ale od razu wssetci do stawänia, a každý o swojej ujme, než budujte wssetci na jednu ruku jeden dom za druhým, až sa wssetky wystawia. Wezmite do stálej služby na wiac rokow dwanásť murárow, osem tesárow, sstyroch tehliarow, dwúch wápenníkow, jednoho stolára a jednoho zámočníka. Títo nech pracujú na mieste bez prestania, pokuďkoľwek sa newystawia wssetky domy, chliewy, piwnice, humná, sypárne. Robiť okolo toho so statkom i pessí budete wssetci, a nákladky podľa budowísk, ktoré nie wssetci potrebujete jednaké. Sedliak potrebuje wiac a wätssích budowísk, nežli chalupník.

Aby nepowstala medzi wami sskriepka, komu sa má budowať skorej, bude sa budowať za radom, a potom sa určí žrebom, kto má wtiahnuť do dwora.

Za ten čas utiahnu sa pohorelci, ktorý do stojacích domow, ktorý na faru, ktorý do kasstieľa.

Tiesen bude sa umenšovať z roka na rok. Z počiatku trpeť musíte.

A keď už tak wšetko ma powstať nowé, použijeme zlého k dobrému, rozšírime a uwedieme do poriadku obec. Nebudeme pri tom hľadeť na pár siah. Wymeriame hodne široké dwory a sady, ulicu priestrannú, a postawíme wšetky budowiská do radu. Wyznačí sa zwlášťna miestnosť i pre remeselníkow, jestli by sa ktorí s časom medzi nami osadiť a wzbudowať chceli.

Takto hľa budú wyzerať domy, a takto obec! ukázal som im wyhotowené už pánom úradníkom nákresy.

Wýborná myšlienka! pretrhnul ho Peľuch. Tak by sa mohly pretworiť a obnowiť wšetky naše škaredé, neporiadne po debrách a kútoch rozmetané dediny.

A sice najpohodlnejšie by sa to dalo uskutočniť, dodal Kaňuch, wtedy, keď obec stojí. Na popolišti, keď nikto nemá kam hlawu skloniť, za radom budowať trudno. Netreba čakať na požiar, než srekńúť sa, zrobiť wšeobecný rozwrh, wymerať územie, a tak stawäť na príhodnom mieste s celou pohodlnosťou. Našim dedinám bolo by za radom potrebno preniesť ich na príhodnejšie miesto. Tí starí hľadali len skrýše, aby ich Tatari a Kuruci nenašli. Na pohodlnosť wonkoncom nehľadeli, ba aká je najneprihodnejšia k býwaniu miestnosť, takú wyhľadali. Pri nowom budowaní hľadí sa i dnes len na to,

aby každá chalupa ináče stála. Dwory sú také, ako bysme sa chceli pochlúbiť majsterstwom wjiť ta s wozom a obrátiť ho. Je to wždy udalosť plná strachu, keď sa s plným wozom má wjiť do humna alebo na dwor.

Rozosmiali sa na tom wšetci, Rastic pokračowal: J mojím ľuďkom sa to ľúbilo, len tí odporowali kujonsky, ktorých požiar ušetril. Dali sa wšak i títo obmäkčiť, wyjma zatwrdilého lakomca Pelechawého. Tento fúkal, rozhadzowal sa, že nikomu domy stawäť nebude a uwidí, kto ho prinúti.

Čo? naskočil posléze na neho richtár Hučko. Ty celej obci wzdorowať budeš? Widíš, mrzký lakomče! Ani ja som newyhorel, a predca sa podrobujem užitočnému poriadku.

Won s tým hnidošom! wykrikli wšetci rozjarení. Won s ním z dediny!

Wyhnať ho nemôžeme, čitkal ich wždy rozwážliwý Hučko, ale pretrhneme wšetko s ním spojenie. Nebude nikto z nás obcowať s tebou, keď si taký newľudník.

Do mojho domu nenazri, ani ja newkročím do twojho, oswedčowali rad radom, čo tak dojalo lakomca, že mu slzy wypadly a poddal sa.

Už sa zdalo byť w dobrej koľaji wšetko, keď sa ozwal wzdorowite hrubiansky bajúzatý Bučak: Slyšte mňa, wy účastinári. Načo nám Kobzayowský majetok? Sprawa nech wystawí

pre nás domy. Weď je to naſſe. Do iných nám nič. Ani ſa za naſſe nikomu proſiť nebudeme.

Poſledmie ſlowá boly namerané oproti mne, a ſurowec uhodil na chuť darabákom. Účaſtinári pokolembali ſa, priſwedčowali ſurowcowi. Taký wám je ľud! Chceš-li mu oſožiť, muſíš ſa ozbrojiť anjelſkou trpeliwoſťou.

Boli wſſak to len pohorelci, ktorí žiadali, aby ím majetok budowal domy. Ktorí newyhoreli, tí ím odporowali, a ztrhla ſa medzi nimi prudká ſwada.

Ja ſom ſa w tomto ſmyſlu oſwedčil: Majetok Kobzayowſký je ſpoločné imanie účaſtinárow, domy a oſminy ſú waſſe, wládnete nimi každý pre ſebä. Majetok ſme eſſte ani newyplatili a s bankou nebudeme pohráwať. Čo myſlíte? Zaſtawíme ſnaď platenie a powieme tým pánom: Čakajte, až wyſtawíme dedinu? Naučili by nás oni! Spolok wyſtawí domy len pre ſwojích dwornich chalupníkow, pre kowáča a kolára, potom krčmu a jatku, aby ſwoje práwo udržal w platnoſti, a ſklep k waſſemu pohodliu, abyſte nemuſeli pre každú maličkoſť behať do meſta. Wiac nad toto ſpolok budowať nemôže. Poſkytne wſſak i wám značnej pomoci. Drewo k budowaniu a páleniu tehál a wápna doſtanete. Widíte teraz, ako dobre ſa ſtalo, že ſme priſſli ku leſom. Čo byſte ſi boli w tomto neſſťaſtí počali? A priſſiel wám celý majetok ako wo ſnách. Krajciara ſte zaň neplatili. A teraz

nám, čo sme wám toliké dobrodenie pritiahli, utrhujete, zpurne sa proti nám stawiate. To wedzte, že čo ste poslussnosťou wyhrali, to wssetko môžete ztratiť zasa surowou a nerozumnou zpurnosťou.

Neprotiwime sa! wzkríkli wssetci, mnozí i zaplakali. Na tohto hrubiana nech neslúchajú, ale nech činia, čo za dobré uznajú.

Widiac ich zkrotnutie, reknul som: Jedno sa wám esste zo strany majetku powoľuje. Musíme sa zaobísť nateraz bez pomoci wassej pri polních prácach. Nahradíme to nájomníkami.

Potom som pristúpil k otázke peňažnej. Podajední z wás majú pri ruce wiac menej grossa. Nemajúcim wypožičiame wssetko, čo jest a bude wo wzájomnej pomocnici. Dáte do zálohu wasse účastiny, a nepochybujem, že i mestská úrokowňa ich prijme, bo w dobrej stojíme powesti. Pozorujte, že wám tu zas wypomáha ten majetok, ku ktorému prissli ste len za wasse krížiky. Sú i takí, ktorí inde naleznú úwerok. Ruky wám teraz rozwiazať, ale hrdlo zawiazať, chcete-li sa dodelať dňow blahých a pokojných.

Náwrh bol prijatý a hneď sme pristúpili k jeho uskutočneniu. Wyhorelá časť už je wystawená, zbýwa esste newyhorelú zbúrať. Wtedy bude obec w poriadku. A ide nám to wždy ľahčejssie. Spolku už i sklep prinássa mierny užitok. Dali sme ho do prenájmu, tak i krčmu a jatku, počestným kresťanom.

W žiadnej jatke, ozwala sa pani Lukáčowá, žid by sa wonkoncom trpeť nemal. Porazí wždy statok w piatok, aby židi mali čerstwé mäso na ssábes, a my už w nedeľu jeme hnilinu, pres týždeň hemží sa červíkmi.

U nás, prejal Rastic, plemeno židowské je wykorenené, až na toho weľkomožného w kasstieli. S odobraním im krčiem a jatky predali i osminy a wykľúdili sa. Bo žid bez krčmy, jatky a čachrow nebude. Wylúčené od majetku ich osminy skúpil z wätssej časti skrbný Pelechawý.

16.

Pri stawäní, pokračowal, pocítili sme zwlásste žiwe potrebu dobrých miestnych ciest. Či to nie hlúposť, howorím im, že statky wasse w tom bahne, w tých hlbočizných koľajach, zabijate? Wiac im dáte, keď na takej ceste raz priweziete, ako čo byste po dwadsať wozow kamenia a sstrku priwiezli.

Namítli, či oni budú stlať cesty pre žida? Na sstastie Schelm neodopieral, poslal i on swoje záprahy, cesty prissly do poriadku. Náš spolkowý záhradník wysadil ich po bokoch úrodnými stromkami.

Tenže pečuje o sady wssetkých. Kdekoľwek sa wybuduje dom, tam i on hneď sa dostawí, riadi založenie sadu, dáwa do neho sstepy. Lebo

za to ho platíme. Nie pre skwos, pestowanie kwetow, držíme ho, než pre dochowáwanie a osslechtenie stromowého rastlinstwa. Mohli ste idúcky widet tie poriadne sstepnice a sady pred i za domami. Teraz je to esste wssetko mladé, ale s časom bude ľud tento zaopatrený wýbornou owocinou a wezme z toho i pekný groš. Lebo záhradník len tie najwýbornejssie druhy pestuje. Učinili sme mu za powinnosť, učiť i chlapcow sstepárstwu a diewčatá pestowaniu zeleniwa.

Ten majetok, ktorý predtým slúžil len márnosti jednej rodiny, slúži teraz mnohonásobne obci a bude slúžiť bohdá i celej krajne. Náhle bude úplne wyplatený, hneď possleme jednoho mladíka do Swajciarska, naučiť sa hotoweniu syra, druhého do Sliezska, poznať Dzierzonowské pestowanie wčiel. U nás prowodí sa to wssetko bez umenia, len tak na zdarboh. Mienime zawiesť i fabriky na sukno a cukor.

Kebys' ty aspoň dwesto rokow žil, zasmial sa Lukáč. Ale keď wy oči zawrete, kto wie, či to wssetko pod krátkym časom nezpustne?

Dúfam, že nie, potessil ho Rastic. Spolok je dosť mohutný wykázať dobrý plat swojím úradským, dostane teda wždy schopných mužow. I wýchowa učiní swoje. Usilownosťou pána učiteľowou dorastá pokolenie zdarilejssie, nežli títo chowanci deressow a drábow. Ba i títo starí hriessnici wzali už trochu iné mrawy na sebä.

Rozmnožená zámožnosť činí ich ráznejssími. Po- newáč už i wrchnosti stoličné prestaly sa po ních wláčiť, mrawni cit ích urážať, ani kortešši nemajú k ním prístupu, so swojími haringami a sudami pálenky, držia už dačo na swoju ľudskú hodnosť. Najwätšší rozpustilci zhynuli biedne, lepšší berú prísnejššiu, rozwážliwejššiu, ľudskejššiu podobu na sebä. Otrocká nestydatosť a nepečliwosť sa umenššuje.

Zle si urobil, ozwal sa s úšklebnou twárou Pekuch, že si zwýšil farárowe dôchodky. Budú sa dobíjať ku fare lichí chytráci, a wieš, že takýchto býwa wíťazstwo. Stydliwá schopnosť zriedka wíťazí. Ani ty byš' nebol tu, keby fara bola býwala bohatá. Ba kebyš' teraz zanechal úrad a o rok ho znowu pýtal, newiem, či byš' ho obsiahnul.

Hostia sa zasmiali, Rastic odwetil: Správcom majetku farár byť nemusí. Keby sa podarilo ešte tú obrezanú welkomožnosť z toho kaštieľa wypudiť a celý chotár spojiť, mohol by richtár byť učený muž, ako po mestách.

Tak by i malo byť, wmiešala sa pani Pekuchowá, bo tí wašši Chujawani sú už celi mešťani. Brzo sa tušším i w rúchu prewrhnú.

Rastic pokrútil hlawou: Nech sa oni len držia národnieho swojho rúcha. Ono tworí tiež jednu pásku, ktorou malinké Slowensko je ku welikému Slowanstwu priwiazané. Príbuzné rúcho, reč, mrawy, powery, to wšetko udržuje

powedomosť jednoho pôwodu, národnieho spolu-náleženia. Bez toho slowanský kroj je tisícrázi krajšší, než u západních národow. Francúzskeho sedliaka treba len widet, čo to za potwora, w jeho po kolená siahajúcich nohawičkách a drewenných čriewikách. Náš je proti nemu celý hrdina. Radosť widet pekného, poriadne obleče-ného šuhajca.

Ale tie ženské, zasmiala sa Lukáčowá, mohly by si predca letnice zawäzowat na bedrách, nie pod pazuchami. Zdá sa, že chodia wo wreciach.

Ani to utieranie nosow, zarehotal sa Ško-rec, nehodí sa do salónow. Sohne sa ti až k zemi, zdwihne letnicu, obráti w opak, a wy-siaka sa do nej, alebo práwe i do košele.

Ztrhnul sa z toho smiech, paničky sa za-pýrily, Rastic zkýwal hlawou: Do letníc som sa ešte nemiešal. Hľadím len, ako stojí na mojej starkej. Ale to som dosť už porúčal diew-kam a parobkom, aby si nosowé šatky kúpili, a nezahadzowali ledabolo, čo páni do wrecka kladú. —

17.

Predsedajúca tlstá pani Stupnická rekla: Ten náš dobrý pán farár na wšetko obracia pozor, wyjma letnice, na čo zasa druhí páni najwiac hľadiewajú. On je ako spruha w hodi-

nách. Ako spruha uwádza do pohybu wssetky kolečká: tak on celú obec. Nedá zahálať nikomu, najde pre každého robotu. Od jednoho podniku zachwacuje obec ku druhému. A wssetko sa mu darí, bo postupuje rozumne, obcuje wo wssetkom sprawodliwe a bezzisstne, je naozajným otcom wssetkých. Nech nám ho Boh na mnohé letá žiwí! S tým wstala.

Sláwa! wpadli w to wssetci a odstrčili stolce. —

Ako odwetom na to, zahučal i na dwore presilný zo stých hrdiel wýkrik: Sláwa! zadunely tri silné wýstrely, zawznela čerstwá hudba. To bol wýraz srdečnej wďačnosti farníkow. Nastic nechcel robiť žiaden hluk, ale oni zaopatrili bez jeho wedomosti i mažiare i hudákow a whrnuli sa wo swiatočnom rúchu do dwora. Mládenci boli podperení, diewky w pártach, sskolské deti w tom úboru, w ktorom už ráno boly pozdrawili pána farára. Postawili sa wssetci oproti dwerom do polkola po wrstwách, napred sskolské deti, potom diewky, potom mládenci, potom ženy, posléze mužowia. Pri samých wrátach stála esste hŕba otrhaných cigáňow a žobrákow, medzi nimi zkľúčený Kožuch a trasúci sa na celom tele Lipnický. Humenského nebolo už na swete, Zajac stál s predpásanou belawou záponkou medzi domácou čeľadou. Wzalo to wssetko zlý koniec, tí hrdinowia lumpáctwa, ktorých sme na počiatku boli poznali.

Mužſkí wſſetci ſmekli s úctou klobúky, keď hololawí hoſtia wyhrnuli ſa na powýſſené predodwerie, kde kedyſi pán s welikým noſom bol priſluhowal ſprawodliwoſť. Wýkriky ſekly, hudba utíchla, keď poctiwý richtár Hučko zo ſtupňa rukou kynul.

Predſtúpiw ſo wſſetkou úctou pred oſláwenca, takto ſa mu primluwil: Cirkew a obec chujawſká wyſlowujú mojím jazykom waſſej welebnoſti ſwoju najſrdečnejſſiu wďačnoſť a najpokornejſſiu úctu. Wy ſte ten muž, ktorý ſte obe powýſſili a zwelebili. Boli ſme pred waſſím príchodom tí najbiednejſſí ľudia. Zpuſtloſť naſſa bola neſmierna. Chýlilo ſa k tomu, že wſſetci kleſneme za židowſkých paholkow. Wy ſte nás nielen zo židowſkej, než i z panſkej poroby wytrhnuli. Až teraz, waſſím pričinením, cítime ſa oprawdu ſwobodnými, môžeme žiť dôſtojne: Snáſſali ſte s hrdinſkou wytrwaloſťou nerozumný odpor náš. Nedali ſte ſa mýliť ani klebetami ani newďačnoſťou, až ſte ſláwne zwíťazili. Žiw wás na mnohé, mnohé letá Boh. Pamiatka waſſa bude požehnaná medzi nami i u potomſtwa naſſeho. Priwoláwame wám z celej duſſe: Sláwa!

Sláwa! wzkríknul ſrdečne celý peſtrý záſtup.

Naſtic odwetil pohnutým, rozplýwajúcim ſa hlaſom: Sladká je po wyſtálych mnohých trudoch a prekonaných prekážkach wďačnoſť, akú mi teraz, drahí moji, úſtami waſſeho predſtaweného

jawíte. Nawracujem wám lásku tým, že i ja wzdáwam česť wassej dôwere a poslussnosti, ktorá jedine mi umožnila wykonať dačo k wassemu prospechu. Ale nechcem, ani nemôžem to wýlučne samému sebe pripisowať, čo dobrého a pekného sa prewiedlo. Ja samotný nič bych nebol wykonal, kebych nebol nassiel werných, oddaných, nezisstných pomocníkow. Jedným z nich bol ste i wy, rychtárku. Jazyk a rameno wasse stály mi wždy k službám. Hlawní ale spolubojowníci moji boli a sú títo moji i wassi werní priatelia. —

S tým sa objal so Semenákom, Rozumowským a Stupnickým tak, že padnuwsse si okolo hrdla, utworili kolo.

Tisíc hrdiel wyrazilo pri tom hromowité sláwa, mažiare durkly, hudba zawznela, klobúky letely do wýssky, ženy a dewy plakaly. Porosili sa wzájomnými slzami i objímajúci sa priatelia. Ba málo bys' nassiel suchých očú i na dwore a na powýssenom predodweri.

Zaborsky, Jonas
Dwa dni w Chujawe

